

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Riku Mansikkamäki

Suomen Tilintarkastajat ry:n suosituksen vaikutus tilin- tarkastajan työhön

Opinnäytetyö

Syksy 2021

SeAMK Liiketalous ja kulttuuri

Tradenomi (AMK, Liiketalous)

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: SeAMK Liiketalous ja kulttuuri

Tutkinto-ohjelma: Liiketalouden tutkinto-ohjelma

Tekijä: Riku Mansikkamäki

Työn nimi: Suomen Tilintarkastajat ry:n suosituksen vaikutus tilintarkastajan työhön

Ohjaaja: Tuulia Potka-Soininen

Vuosi:2021

Sivumäärä: 60

Liitteiden lukumäärä: 1

Tässä opinnäytetyössä keskitytään Suomen Tilintarkastajat ry:n laatimaan uuteen suositukseen rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä, ja tämän tutkimuksen tutkimusongelmaksi muodostui uuden suosituksen vaikutus tilintarkastajan työhön. Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli tutkia ja selvittää, miten tilintarkastajat noudattavat Suomen Tilintarkastajat ry:n uutta suositusta rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä. Tavoitteena oli myös lisätä ymmärrystä tutkittavasta aiheesta, jotta tilintarkastajat ja tilintarkastusyhteisöt voisivat kehittää omia käytäntöjään suosituksen noudattamisen suhteen. Tutkimus on ajankohtainen, sillä suositusta päivitettiin vuonna 2020 muun muassa siksi, että lainsäädäntöön on tullut monia muutoksia edellisen suosituksen jälkeen.

Opinnäytetyössä esitetään aikaisempia tutkimuksia sekä niiden tuloksia. Aikaisemmat tutkimukset ovat käsitelleet aihetta tilintarkastajan roolista talousrikoksien ennaltaehkäisyssä tai rahanpesulainsäädännön uudistuksesta ja sen vaikutuksista tilintarkastajan työhön, kun taas tässä työssä tarkastellaan Suomen Tilintarkastajat ry:n suosituksen vaikutusta tilintarkastajan työhön.

Teoreettisessa viitekehyksessä käydään läpi rahanpesua ja terrorismin rahoittamista sekä niiden estämisestä vastaavat tahot, lainsäädöksiä ja muuta sääntelyä sekä rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämistä tilintarkastajan näkökulmasta.

Empiirinen osuus toteutettiin kvalitatiivisena tutkimuksena, jossa haastateltiin neljää tilintarkastajaa eri tilintarkastusyhteisöistä. Opinnäytetyön haastattelut suoritettiin teemahaastatteluina ja tutkimusaineiston analysointimenetelmänä oli teemoittelu.

Tutkimustulosten perusteella voidaan todeta, että haastatellut tilintarkastajat noudattivat Suomen Tilintarkastajat ry:n suositusta ja sen eri kohtia monin eri tavoin. Tutkimustuloksista kävi ilmi, että tilintarkastajat noudattivat suositusta esimerkiksi laatimalla riskiarvion tilintarkastusyhteisöjen omien prosessien ja eri järjestelmien avulla.

¹ Asiasanat: rahanpesu, terrorismin rahoittaminen, estämistyö, tilintarkastus, suositus

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Business and Culture

Degree programme: Business Management

Author: Riku Mansikkamäki

Title of thesis: The effect of the recommendation of the Finnish Association of Auditors on the work of the auditor

Supervisor: Tuulia Potka-Soininen

Year: 2021

Number of pages: 60

Number of appendices: 1

This thesis focuses on a new recommendation prepared by the Finnish Association of Auditors on the prevention of money laundering and the financing of terrorism, so the research problem of this study was the impact of the new recommendation on the auditor's work. The aim of this thesis was to study and find out how auditors comply with the new recommendation of the Finnish Association of Auditors on the prevention of money laundering and the financing of terrorism. The aim was also to increase the understanding of the subject matter so that auditors and audit firms could develop their own practices when complying with the recommendation. The study is topical, as the recommendation was updated in 2020, partly because of the numerous changes in legislation since the previous recommendation.

The thesis presents previous research and its results. Previous research has addressed the issue of the role of the auditor in the prevention of financial crime or the reform of money laundering legislation, and its implications for the work of the auditor, while this thesis examines the impact of the recommendation issued by the Finnish Association of Auditors on the auditor's work.

The theoretical framework reviews the bodies responsible for money laundering and the financing of terrorism and their prevention, legislation and the prevention of money laundering and the financing of terrorism from the auditor's point of view.

The empirical part was carried out as a qualitative study in which four auditors from different audit firms were interviewed. The interviews were conducted as semi-structured interviews, and the data was analyzed with thematic analysis.

Based on the results of the study, it can be stated that the auditors interviewed complied with the recommendation of the Finnish Association of Auditors and its various sections in many different ways. The results of the study showed that the auditors complied with the recommendation, for example, by making a risk assessment using the audit firm's own processes and different systems.

¹ Keywords: money laundering, terrorist financing, prevention work, audit, recommendation

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä	2
Thesis abstract	3
SISÄLTÖ	4
Kuva-, kuvio- ja taulukkoluetelo	6
Käytetyt termit ja lyhenteet.....	7
1 JOHDANTO	8
1.1 Tutkimuksen tavoite	9
1.2 Aikaisempia tutkimuksia	9
1.3 Tutkimuksen rakenne	10
2 RAHANPESU JA TERRORISMIN RAHOITTAMINEN JA SEN ESTÄMINEN	11
2.1 Rahanpesun määrittely	11
2.2 Terrorismin rahoittamisen määrittely	13
2.3 Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisen rakenne sekä valvovat tahot	14
2.3.1 Rahanpesun selvittelykeskus.....	15
2.3.2 Financial Action Task Force.....	17
2.3.3 Patentti- ja rekisterihallitus	18
2.3.4 Ilmoitusvelvolliset sekä aluehallintovirasto	18
3 RAHANPESUN JA TERRORISMIN RAHOITTAMISEN ESTÄMISTÄ KOSKEVA SÄÄTELY	22
3.1 Rahanpesudirektiivit	22
3.1.1 Neljäs rahanpesudirektiivi	22
3.1.2 Viides rahanpesudirektiivi	23
3.2 Toinen maksajan tiedot -asetus 2015/847.....	24
3.3 Rahanpesulainsäädäntö Suomessa.....	25
3.3.1 Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä	25
3.3.2 Laki rahanpesun selvittelykeskuksesta	27
3.3.3 Rikoslaki.....	27

3.3.4	Laki varojen jäädyttämisestä terrorismin torjumiseksi	28
3.4	FATF:in suositukset.....	29
4	RAHANPESU JA TERRORISMIN RAHOITTAMISEN ESTÄMINEN TILINTARKASTAJAN NÄKÖKULMASTA	30
4.1	Tilintarkastajan velvollisuuksia koskeva sääntely ja suositukset	30
4.2	Tilintarkastajan riskiarvio	31
4.3	Asiakkaan tunteminen	33
4.4	Asiakkaan toiminnan seuranta	36
4.5	Ilmoituksen tekeminen ja ilmaisukielto	36
4.6	Henkilöstön ohjeistus ja koulutus	37
5	TUTKIMUSMENETELMÄ.....	38
5.1	Tutkimusmenetelmän valintaperusteet.....	38
5.2	Tutkimusaineisto	39
5.3	Tutkimustulosten analysointimenetelmä.....	41
5.4	Tutkimustulosten luotettavuus.....	42
6	TUTKIMUSTULOKSET	43
6.1	Asiakkaan tunnistaminen	43
6.2	Asiakkaan toiminnan seuraaminen	44
6.3	Riskiarvion laadinta	46
6.4	Tilintarkastajan edesauttaminen rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisessä	47
6.5	Rahanpesuilmoituksen tekeminen.....	48
6.6	Tilintarkastusyhteisöjen velvoite kouluttaa työntekijät noudattamaan rahanpesulainsäädännön vaatimuksia	49
6.7	Tutkimustulosten yhteenveto.....	50
7	JOHTOPÄÄTÖKSET	53
	LÄHTEET	55
	LIITTEET	59

Kuva-, kuvio- ja taulukkoluetelo

Kuva 1. Keskeiset toimijat rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisessä.....	15
Kuvio 1. Rahanpesun vaiheet.....	12
Kuvio 2. Terrorismin rahoittamisen vaiheet.....	13
Taulukko 1. Epäilyttäviä liiketoimia ja epäiltyä terrorismin rahoittamista koskevien ilmoitusten lukumäärät ilmoittajaluokittain vuosina 2018-2021/06.	17
Taulukko 2. Rahanpesulain mukaiset valvottavat ilmoitusvelvolliset sekä niiden valvojat.....	20
Taulukko 3. Tilintarkastajan asema yhtiössä sekä tilintarkastuskokemus.....	40

Käytetyt termit ja lyhenteet

FATF	FATF on lyhenne sanoista Financial Action Task Force. FATF on hallitusten välinen toimintaryhmä.
KYC	KYC on lyhenne sanoista Know Your Customer. KYC-toimenpiteet liittyvät asiakkaan tunnistamiseen sekä todentamiseen.
Muulitoiminta	Rahan muulaus on osa järjestäytynyttä rikollisuutta ja rahan muulaus vastaa myös esimerkiksi huume- ja ihmiskaupasta. Rikolliset värväävät muuleja ja kohteena on yleisimmin alle 35-vuotiaat. Muulit auttavat rikollisia peittämään jälkiään ja siirtämään laittomia varoja ympäri maailmaa.
OECD	OECD on lyhenne sanoista Organisation for Economic Co-operation and Development. OECD on taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö.
Offshore-pankki	Offshore-pankkitoiminta edellyttää varojen turvaamista ulkomaisissa rahoituslaitoksissa, joita saattaa rajoittaa asiakkaan kotimaan lainsäädäntö. Offshore-pankkitilien pitäminen vaikeuttaa viranomaisten takavarikointia ja useimmat yritykset tekevät tämän välttääkseen verovelvollisuuksia.

1 JOHDANTO

Tilintarkastaja on hyvin ainutlaatuisessa roolissa toimiessaan tarkastuskohteessa. Tilintarkastajan toimintaa ohjaavat muun muassa tilintarkastusalan riippumattomuus, objektiivisuus sekä eettiset säännökset. Tilintarkastajan pitää osata tunnistaa epäilyttävät, toisinaan jopa terrorismin rahoittamiseen kytkeytyvät liiketapahtumat. Kaikilta taloushallintopuolen asiantuntijoilta kaivataan skeptisyyttä, sillä heillä on keskeinen rooli epäilyttävän sekä poikkeavan liiketapahtuman tunnistamisessa. (Tilisanomat 2019.)

Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisen tutkiminen on tullut ajankohtaiseksi, koska laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä (L 28.6.2017/444) tuli voimaan 3.7.2017. Rahanpesulain (L 28.6.2017/444) tavoitteena on muun muassa parantaa rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen ennalta estämistä siten, että rahanpesulaissa (L 28.6.2017/444) todetut toimijat, kuten esimerkiksi tilintarkastajat, ottaisivat aikaisempaa enemmän huomioon omassa toiminnassaan rahanpesuun ja terrorismin rahoittamiseen kytkeytyvät riskit. (Suomen Tilintarkastajat ry 2020b, 3.)

Suomen Tilintarkastajat ry antoi ensimmäisen suosituksen rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä vuonna 2017. Tutkimuksen ajankohtaisuus näkyy myös siitä, että suositusta päivitettiin vuonna 2020 muun muassa siksi, että lainsäädäntöön on tullut monia muutoksia edellisen suosituksen jälkeen (Suomen tilintarkastajat 2020a.) Suomen tilintarkastajien (2020b, 3) mukaan suositus on tarkoitettu apuvälineeksi tilintarkastajalle, joka suorittaa lakisääteistä tilintarkastusta. Suosituksessa kerrotaan toimenpiteistä, joita rahanpesulaki (L 28.6.2017/444) velvoittaa tilintarkastajalta, kun hän suorittaa lakisääteistä tilintarkastusta (Suomen Tilintarkastajat ry 2020b, 3). Tässä työssä viitataan Suomen Tilintarkastajat ry:n suositukseen sanalla ”suositus”. Tilintarkastajan tulee työssään noudattaa hyvää tilintarkastustapaa ja tämä on todettu suosituksessa (2020b, 6), mutta tässä opinnäytetyössä hyvän tilintarkastustavan pohdinta on jätetty työn ulkopuolelle.

1.1 Tutkimuksen tavoite

Tässä opinnäytetyössä keskitytään Suomen Tilintarkastajat ry:n laatimaan uuteen suositukseen rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä, joten tämän tutkimuksen tutkimusongelmaksi muodostui uuden suosituksen vaikutus tilintarkastajan työhön.

Tässä opinnäytetyössä vastataan seuraaviin kysymyksiin:

- Mitä velvoitteita suositus asettaa tilintarkastajien työhön?
- Noudattavatko tilintarkastajat suositusta?
- Miten tilintarkastajat noudattavat suosituksen eri kohtia?

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on tutkia ja selvittää, miten tutkittavat tilintarkastajat noudattavat uutta suositusta. Tavoitteena on myös lisätä ymmärrystä tutkittavasta aiheesta, jotta tilintarkastajat ja tilintarkastusyhteisöt voisivat kehittää omia käytäntöjään suosituksen noudattamisen suhteen.

1.2 Aikaisempia tutkimuksia

Suomen tilintarkastajat ry:n suosituksen vaikutuksesta tilintarkastajan työhön ei ole vastavia opinnäytetöitä, mutta aihepiiriltään on samanlaisia. Aihetta on käsitelty aikaisemmin muun muassa seuraavanlaisesti: rahanpesulain kokonaisuudistus ja sen vaikutukset tilintarkastajan työhön (Viren 2018), tilintarkastajan rooli talousrikoksien ennaltaehkäisyssä (Kuivala 2021) sekä talousrikokset ja niitä koskeva tilintarkastajan vastuu (Hällfors 2020).

Virenin (2018) tutkimuksen mukaan rahanpesulain (L 28.6.2017/444) uudistus on aiheuttanut tilintarkastajille lisätöitä. Tutkimuksen tuloksista ilmenee, että rahanpesulain (L 28.6.2017/444) uudistus vaikuttaa erityisesti tilintarkastusprosessin alkuvaiheen tehtäviin. Ennen kuin hyväksytään toimeksianto, on suoritettava byrokraattinen sekä hidas prosessi, jossa tarkastettavalle asiakkaalle laaditaan riskiarvio sekä tunnistamistoimenpiteitä. Vasta tämän jälkeen voidaan ottaa toimeksianto vastaan sekä aloittaa itse työ eli tilintarkastus. Tilintarkastajat kokivat myös asiakkaan seurannan vaikeaksi toteuttaa. Tutkimuksessa tuli ilmi, että tilintarkastajat kokevat uudistuksen tuomat muutokset yleisesti hidastavana, raskeana, byrokraattisena sekä myös hieman turhauttavana. (Viren 2018, 50–51.)

Kuivalan (2021) tutkimustulosten mukaan tilintarkastaja voi omalla roolillaan ennaltaehkäistä talousrikoksia tarkastettavissa kohteissa. Toisessa tutkimuksessa taas Hällfors (2020) havaitsi, että tilintarkastajan rooli on edelleen pientä talousrikostorjunnassa. Kuivalan (2020) tutkimuksesta selviää, että ennaltaehkäisevä rooli ilmenee sitä kautta, että tilintarkastaja pystyy omalla laadukkaalla tarkastustyöllään vaikuttamaan tarkastettavan yhteisön toimintaan. Hällforsin (2020) tutkimuksessa todettiin, että tilintarkastajilla on mahdollisuus talousrikosten havaitsemiseen, mutta ei niinkään torjumiseen ja, että Suomen laaja tilintarkastusvelvollisuus voi kuitenkin ennaltaehkäistä talousrikollisuutta, koska riski kiinnijäämiseen on tarkastuksen yhteydessä suurempi. Näiden kahden edellä mainitun tutkimuksen tutkimustulokset eroavat siis siinä, että Kuivalan (2021) mukaan tilintarkastaja voi omalla ammattitaidollaan ja pelkällä olemuksella ennaltaehkäistä talousrikollisuutta, kun taas Hällforsin (2020) mukaan tilintarkastajan laaja tilintarkastusvelvollisuus voi ehkäistä talousrikollisuutta eli tilintarkastajan velvoitteet.

1.3 Tutkimuksen rakenne

Opinnäytetyö alkaa teoriaosuudella, joka sisältää kolme osa-aluetta. Ensimmäisessä osa-alueessa käydään läpi rahanpesun sekä terrorismin rahoittamisen määrittelyt ja vaiheet sekä estämistä tekevät tahot. Toisessa osa-alueessa käydään läpi rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämistä koskevaa sääntelyä. Kolmannessa osa-alueessa käsitellään rahanpesua ja terrorismin rahoittamisen estämistä tilintarkastajan näkökulmasta ja rahanpesulain (L 28.6.2017/444) velvoitteita tilintarkastajalle. Kolmannen osa-alueen on tarkoitus olla pohja sille, mitä tilintarkastajan pitäisi tehdä rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämiseksi.

Teoreettisen viitekehyksen jälkeen alkaa tämän opinnäytetyön tutkimusosio, joka koostuu kolmesta osa-alueesta. Ensimmäisessä osa-alueessa esitetään tämän tutkimuksen tutkimusmenetelmä eli kvalitatiivinen teemahaastattelu, tutkimusaineisto, tutkimustulosten analysointimenetelmä eli teemoittelu ja tutkimustulosten luotettavuus. Toisessa osa-alueessa esitetään tutkimustulokset ja viimeisessä osiossa käydään läpi tutkimuksen johtopäätökset.

2 RAHANPESU JA TERRORISMIN RAHOITTAMINEN JA SEN ESTÄMINEN

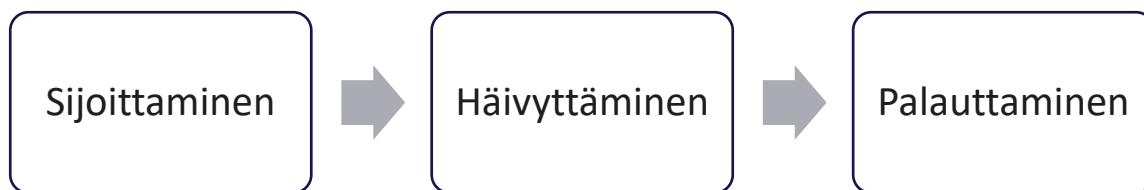
Tässä luvussa käydään läpi rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen määrittelyä sekä niiden vaihteita. Seuraavaksi luvussa käydään läpi rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisen rakennetta Suomessa ja rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen valvovia tahoja.

2.1 Rahanpesun määrittely

Rahanpesu on toimintaa, jossa laittomasta tai rikollisesta alkuperästä olevat varat pyritään kierrättämään laillisen maksujärjestelmän läpi varojen tosiasiallisen alkuperän, luonteen taikka omistajien peittämiseksi (Isoaho & Kaski 2021, 14). Rahanpesun torjuntaan käytetään suomalaisissa finanssilaitoksissa vuosittain yli sata miljoonaa euroa ja jopa myös tuhansia henkilötyövuosia (Finanssiala Ry 2021).

Rahanpesulla pyritään häivyttämään rahan tai rikoksella hankitun omaisuuden alkuperää ja tarkoituksena on, että raha tai omaisuus saadaan näyttämään laillisesti hankitulta. Rahanpesu on tietoisista rikollista toimintaa ja keskeisintä siinä on, että rikoksella hankittu omaisuus saadaan peiteltyä. Rahanpesu on olennainen osa harmaata taloutta, talousrikollisuutta sekä järjestäytyneitä rikollisuutta eli myös olennainen ja kiinteä osa kansainvälistä rikollisuutta. (Poliisi 2020a.)

Rahanpesuun kuuluu kolme vaihetta: sijoittaminen, häivyttäminen ja palauttaminen (Isoaho & Kaski 2021, 14). Rahanpesun monimutkaisten transaktioiden sarja saa alkunsa varojen talletuksesta, jonka jälkeen siirrytään toimenpiteisiin, joilla hankitut varat saadaan vaikuttamaan laillisilta (SAS Institute Inc. 2021). Kuviosta 1 näkee rahanpesun vaiheet (Isoaho & Kaski 2021, 14).

Kuvio 1. Rahanpesun vaiheet (Isoaho & Kaski 2021, 14).

Sijoittaminen on rahanpesun ensi askel, ja se on rahanpesussa kaikista kriittisin vaihe, sillä siinä on suurin mahdollisuus jäädä kiinni. Ensimmäisessä vaiheessa rikollisella tavalla hankitut varat sijoitetaan lailliseen rahoitusjärjestelmään. Toisessa vaiheessa eli häivyttämisessä laittomien varojen alkuperää pyritään peittämään tai häivyttämään. Rahanpesun kolmannessa vaiheessa tavoitteena on palauttaa kierrätetty rikoshyöty laillisille markkinoille. (Isoaho & Kaski 2021, 14.)

Rahanpesu voi alkaa seuraavanlaisella toimeksiannolla: huumekauppias antaa käteisvaroja rahanpesijälle tarkoituksenaan saada likainen raha näyttämään lailliselta rahalta. Rahanpesijä käyttää huumekauppiaalta saatuja käteisvaroja käytettyjen veneiden ostamiseen. Tämän jälkeen rahanpesijä voi edelleen häivyttää rikoshyödyn alkuperää siten, että hän myy ostamansa veneet eteenpäin ja tämän jälkeen tallettaa myynnistä saamansa rahat omalle pankkitilille selittäen, että on saanut varansa venekaupoista. Rahanpesijä voisi tehdä nyt huumekauppiaan kanssa näennäissopimuksen työsuoritteesta ja tämän työsuoritteiden hinnaksi voitaisiin sopia veneiden myynnistä saatu rahamäärä. Tällöin kyseinen summa pystytään maksamaan työpalkkiona huumekauppiaan pankkitilille. (Hyttinen 2021, 25–26.)

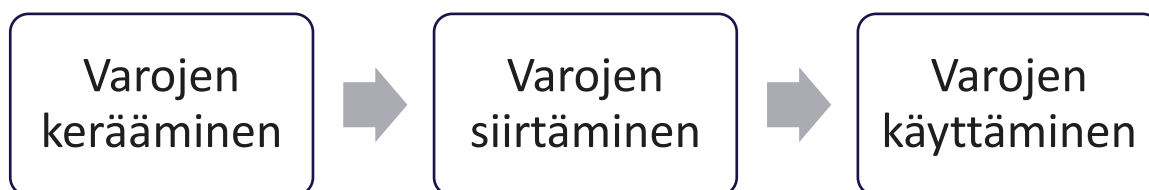
Jos huumekauppias hyväksyy tämän työpalkkion ja maksaa tästä palkkiosta verot rahanpesun hintana, niin rikoshyödyn alkuperä on tässä kohtaa jo käytännössä häivyttynyt. Sitten hämmentääkseen lisää viranomaisia huumekauppias voi ostaa rikoshyödyllään pörssiyhtiön osakkeita ja hyödyntää näitä osakkeita yrityslainan vakuutena. Huumekauppias voi sitten perustaa yrityksen yrityslainan avulla, josta hän voi saada laillisia tuloja ja sen lisäksi saada tuottoa ostamistaan osakkeiden osingoista. Näistä saaduistaan laillisista tuloista hän voi

esimerkiksi rahoittaa entistä enemmän laitonta kauppansa ja kasvattaa entistä enemmän tulojansa. (Hyttinen 2021, 25–26.)

2.2 Terrorismin rahoittamisen määrittely

Terrorismin rahoittamisella tarkoitetaan sellaista toimintaa, jossa suoraan tai välillisesti kerätään tai annetaan varoja terroristista rikosta varten (rahanpesu.fi, [viitattu 21.07.2021]). Yksittäisen terroristin tai terroristiryhmän rahoittaminen luo mahdollisuuksia terroristiselle toiminnalle. Terroristille tai terroristiryhmälle annettu taloudellinen tuki pahimmissa tapauksissa edistää ja ylläpitää terroristista toimintaa. Terroristit voivat taloudellisen tuen saatuaan suunnitella tai valmistella terrorismitekoa, värvätä, kouluttautua tai matkustaa tekemään terrorismirikoksen. Terrorismin rahoittamisen torjunnalla estetään sekä paljastetaan muita rikoksia ja torjunnalla on myös mahdollista tunnistaa erilaisia verkostoja terrorismin välillä ja tämän takia terrorismin rahoittamisen torjunta on erittäin tärkeää.

Terrorismin rahoittamisen vaihteita on kolme: varojen kerääminen, siirtäminen ja käyttäminen (Isoaho & Kaski 2021, 16–17). Suomessa terrorismia rahoitetaan pääasiallisesti laillisista lähteistä hankituilla varoilla. Terrorismin rahoittamisessa rahaliikenne tapahtuu useiden eri maiden välillä ja rahaliikenne toimii käteisellä, tilisiirroilla tai rahanvälityspalveluiden välityksellä. Kuvio 2 näkee terrorismin rahoittamisen vaiheet.

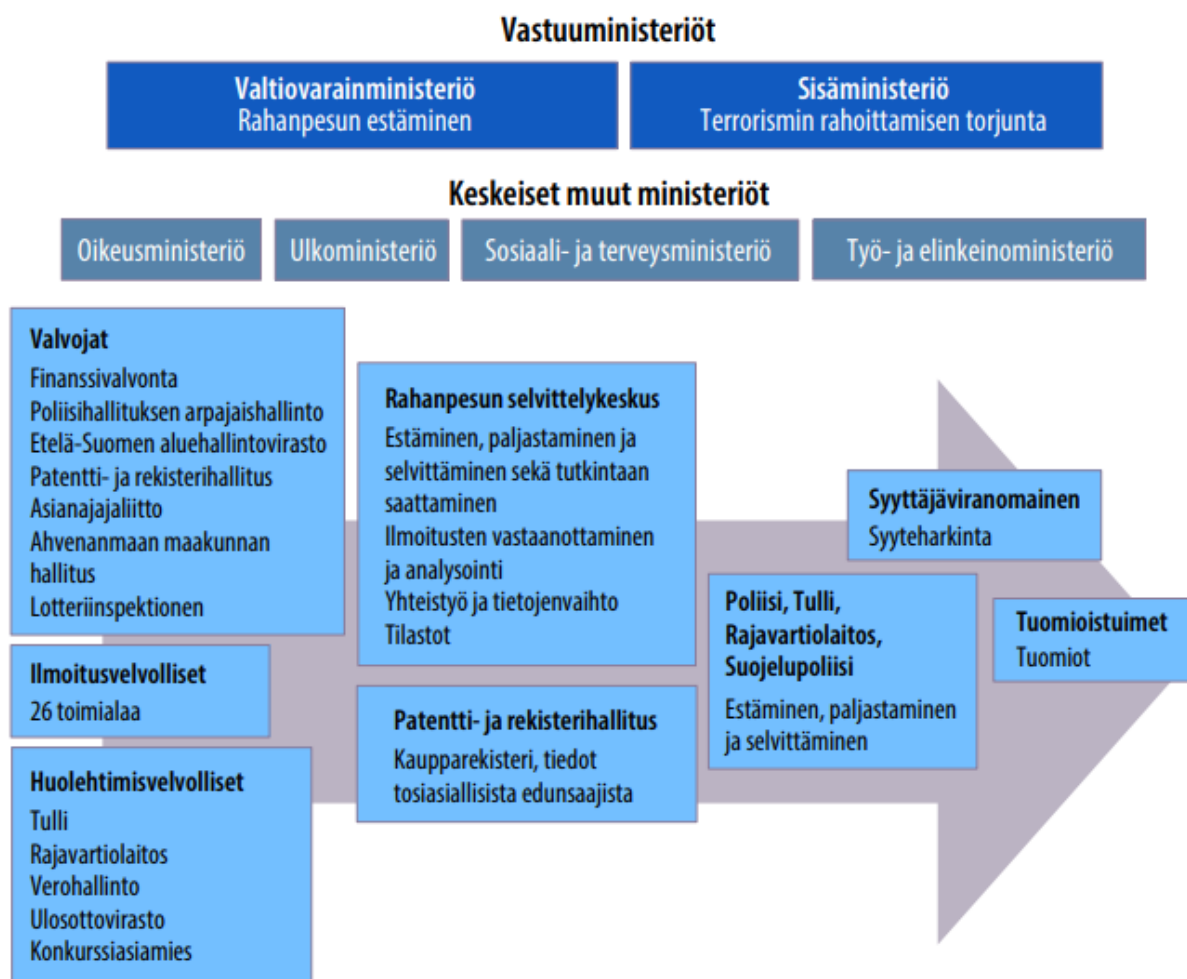
Kuvio 2. Terrorismin rahoittamisen vaiheet (Isoaho & Kaski 2021, 16-17).

Terrorismin toteuttamiseen tarvittavat varat hankitaan esimerkiksi lahjoituksina hanketta tukevilta tahoilta. Kun varat ovat kerätty lahjoituksista niin varat voidaan saattaa rahoitusjärjestelmään monien ”muulien” tekemien talletusten muodossa. Sitten, kun rahat ovat saatu

eri pankkitileille niin maksuliikenne voi käynnistyä. Tämän vaiheen jälkeen rahan käyttötarkoitus hämärretään siten, että varat siirretään niin sanottuun offshore-pankkiin. Kun varat ovat saatu offshore-pankkiin voidaan ruveta käyttämään erilaisia rahoitussopimuksia, kuten laina- tai vakuutusopimuksia. Rahoitussopimusten yhteydessä rahoituksen saajan ja rahoituksen lähettäjän välinen maksuliikenne voi perustua laskuille, joilla ei ole konkreettista perustetta. Kun hyöty on saatu muutettua laillisella rahatilillä olevaksi rahamääräksi, varat integroidaan lailliseen rahoitusjärjestelmään finanssisijoitusten, varallisuusesineiden, kiinteistöisijoitusten muodossa tai raha muutetaan käteiseksi. Käyttämisvaiheessa varat muunnetaan käteisnostojen tai valelaskutuksen avulla muotoon, jolla varoja voidaan käyttää terrorismiin tarvittavien tarvikkeiden, työkalujen ja aineiden hankintaan. (Andersén 2018, 22–23.)

2.3 Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisen rakenne sekä valvovat tahot

Valtiovarainministeriö vastaa rahanpesulain (L 28.6.2017/444) säätämisestä ja sen nojalla annettavista säädöksistä, kansallisen rahanpesun riskiarvion laadinnasta sekä Financial Action Task Force -asioiden kansallisesta koordinaatiosta. Sisäministeriö taas vastaa rahanpesun selvittelykeskuksesta annetun lain (L 28.6.2017/445) säätämisestä ja sen nojalla annettavista säädöksistä, harmaan talouden sekä talousrikollisuuden torjunnan strategian mukaisesta toimenpidesuunnitelmasta ja kansallisen terrorismin rahoittamisen riskiarvion laadinnasta. Muita keskeisiä ministeriöitä rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisessä ovat oikeusministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, ulkoministeriö, sekä työ- ja elinkeinoministeriö. Kuvasta 1 näkee rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisessä keskeiset toimijat. (Isoaho & Kaski 2021, 18–19.)

Kuva 1. Keskeiset toimijat rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisessä (Isoaho & Kaski 2021, 18–19).

2.3.1 Rahanpesun selvittelykeskus

Rahanpesun selvittelykeskus on perustettu vuonna 1998. Rahanpesun selvittelykeskus on asetettu Keskusrikospoliisiin tiedusteluosastoon ja sen alaisuudessa toimii 38 henkilöä (Poliisi 2020b). Laki rahanpesun selvittelykeskuksesta (L 28.6.2017/445) säätelee rahanpesun selvittelykeskuksesta sekä myös rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä, paljastamisesta ja selvittämistä koskevasta rekisteristä. Rahanpesun selvittelykeskuksen tehtävänä on muun muassa estää, selvittää, paljastaa ja saattaa tutkintaan rikoksia sekä terrorismin rahoittamista. Rahanpesun selvittelykeskus analysoi, käsittelee ja luovuttaa oleellista

tietoa muille viranomaisille Suomessa sekä ottaa vastaan ilmoitusvelvollisten ilmoitukset epäilyttävistä liiketoimista. (Poliisi 2020a.)

Keskusrikospoliisin rahanpesun selvittelykeskus sai vuonna 2020 yhteensä 62 041 ilmoitusta koskien epäilyttävää liiketoimea. Rahanpesun selvittelykeskus (2021,3) on kirjannut vuoden 2021 puoliskon aikana rahanpesurekisteriin 3 466 422 epäilyttävää liiketoimea koskevaa ilmoitusta sekä 20 epäiltyä terrorismin rahoittamista koskevaa ilmoitusta. Näistä ilmoituksista Selvittelykeskus on avannut yhteensä 895 epäilyttävää liiketoimea ja 46 epäiltyä terrorismin rahoittamisen koskevaa selvittelykokonaisuutta. Rahanpesuilmoitustrendeissä suurin muutos koskee virtuaalivaluutan välittäjiä, joiden lakisääteinen velvollisuus tehdä rahanpesuilmoituksia astui voimaan 1.12.2019. Virtuaalivaluutan välittäjät tekivät vuoden 2021 ensimmäisen puoliskon aikana yhteensä 3 439 842 rahanpesuilmoitusta, mikä on erityisen huomattava määrä verrattuna edelliseen vuoteen, jolloin tapauksia oli 8 711 kappaletta. Tämä huomattava muutos selittyy virtuaalivaluuttoihin liittyvien ilmoittajatahojen raportointikäytänteiden muutoksilla ja heidän takautuvilla ilmoituksilla vuosilta 2019 ja 2020. Taulukossa 1 on esitetty ilmoitusten lukumäärät ilmoittajaluokittain koskien epäilyä terrorismin rahoittamista sekä epäilyttäviä liiketoimia vuosina 2018–2021/06.

Taulukko 1. Ilmoitusten lukumäärät ilmoittajaluokittain koskien epäilyä terrorismin rahoittamista sekä epäilyttäviä liiketoimia vuosina 2018-2021/06 (Rahanpesun selvittelykeskus 2021,3).

Ilmoittajaluokka	2018	2019	2020	2021/6
Virtuaalivaluuttapalvelun tarjoaja	6	75	8 711	3 439 842
Maksupalvelun tarjoaja (sis. valuutanvaihdon)	6 012	34 798	20 645	9 751
Luotto- ja rahoituslaitos (pankki)	9 125	10 070	12 888	7 214
Rahapeliyhteisö	16 205	11 896	11 551	6 018
Luotto- ja rahoituslaitos (muu kuin pankki)	7 529	9 255	7 549	3 376
Vakuutusyhtiö tai työeläkevakuutusyhtiö	87	134	138	58
Huolehtimisvelvoitteen alainen viranomainen	94	54	90	45
Kirjanpitäjä	14	21	31	31
Muu viranomainen kotimaa	32	47	18	17
Tavaran myynti käteisellä > 10 000 € (elinkeinonharjoittaja)	64	37	44	15
Sijoituspalveluyritys	9	6	13	10
Asianajaja tai muu oikeudellisia palveluita tarjoava	13	13	10	7
Kiinteistön- tai vuokrahuoneiston välitysliike	18	10	12	6
Tilintarkastaja	9	13	18	6
Rahastoyhtiö tai säilytisyhteisö	2	5	9	2
Perintätoimen harjoittaja	3	5	4	1
Muu ilmoittajaluokka	9	21	21	23
Yhteensä	39 231	66 460	61 752	3 466 422

2.3.2 Financial Action Task Force

Rahanpesua käsittelevä Financial Action Task Force (jäljempänä FATF) perustettiin Pariisissa pidetyssä G-7-huippukokouksessa vuonna 1989, vastauksena rahanpesun lisääntyvään huoleen (Fatf-gafi 2021). FATF:n jäsenvaltioita on yhteensä 37 sekä kaksi alueellista järjestöä. Suomi hyväksyttiin FATF:n jäseneksi vuonna 1991 (Finanssivalvonta 2021a). Taloudellisen yhteistyön sekä kehityksen järjestö OECD:n (Organisation for Economic Cooperation and Development) yhteydessä toimiva hallitusten välinen toimintaryhmä FATF tekee rahanpesun ja terrorismin sekä joukkotuhoaseiden rahoittamisen vastaista kansainvälistä yhteistyötä. Lisäksi FATF kehittää sekä antaa suosituksia rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämiseen ja seuraa suosituksien täytäntöönpanoa jäsenmaissa. (Finanssivalvonta 2021a.)

FATF tekee vertaisarviointeja seuratakseen jäsentensä toimintaa suositusten täytäntöönpanossa. Arviointi pitää sisällään rahanpesun ja terrorismin rahoituksen estämisen ja torjunnan tehokkuuden arvioinnit sekä suositusten täytäntöönpanon. Kesällä 2018 tehtiin Suomen maatarkastus ja arviointiraportti hyväksyttiin Pariisissa helmikuussa 2019 FATF:n täysistunnossa. Arvioinnissaan FATF tarkasteli 11:tä eri rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisen osa-aluetta. Suomi saavutti neliportaisessa arvostelussa kaikkein korkeimman arvon rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisen kansainvälisestä yhteistyöstä. (Valtioneuvosto 2019.)

2.3.3 Patentti- ja rekisterihallitus

Patentti- ja rekisterihallitus (PRH) hoitaa yritysten tosiasiallisia edunsaajiin liittyvien tietojen päivittämisestä sekä rekisteröimisestä kaupparekisteriin. Edunsaajat ovat yleisimmin yhtiön omistajia. Osuuskuntien ja osakeyhtiöiden pitää tehdä edunsaajailmoitus ja samoin myös osa avoimista yhtiöistä sekä kommandiittiyhtiöistä. Rahanpesulain (L 28.6.2017/444) mukaisesti esimerkiksi tilitoimistoilla, asianajotoimistoilla sekä pankeilla on velvollisuus tunnistaa asiakkaansa ja tarkistaa edunsaajatiedot. Nämä edellä mainitut toimijat voivat ilmoittaa PRH:lle, mikäli yrityksen edunsaajatiedoissa on epä johdonmukaisuuksia taikka puutteita. Rahanpesulaki (L 28.6.2017/444) sekä EU:n rahanpesudirektiivit vaativat, että yritys taikka yhteisö tunnistavat tosiasialliset edunsaajansa, ilmoittavat heidän tietonsa rekisteröitäviksi ja pitävät tiedot ajan tasalla. Edunsaaja ilmoitus on maksuton ja se on tehtävä myös, vaikka yrityksellä ei olisi edunsaajia tai he eivät olisi yrityksen tiedossa. (Patentti- ja rekisterihallitus 2021a.)

2.3.4 Ilmoitusvelvolliset sekä aluehallintovirasto

Rahanpesulaissa (L 28.6.2017/444) on asetettu asianajajayhdistyksille ja eri viranomaisille tehtäväksi valvoa, että ilmoitusvelvolliset noudattavat rahanpesulaissa asetettuja velvoitteitaan. Ilmoitusvelvolliset, joiden on tehtävä ilmoitus epäilyttävästä liiketoimesta ja terrorismin rahoittamisen epäilystä rahanpesun selvittelykeskukselle, on lueteltu rahanpesulain (L 28.6.2017/444) 1 luvun 2 §:ssä. Ilmoitusvelvollisen on tehtävä ilmoitus epäilyttävästä liiketoimesta riippumatta siitä, onko asiakassuhdetta vielä ehditty perustaa tai siitä kieltäytytty,

ja siitä, onko liiketoimi suoritettu, keskeytetty tai siitä kieltäydytty (L 28.6.2017/444). Taulukossa 2 esitetään valvottavat ilmoitusvelvolliset ja niiden valvojat.

Taulukko 2. Rahanpesulain mukaiset valvottavat ilmoitusvelvolliset sekä niiden valvojat. (Isoaho & Kaski 2021, 19–20).

Valvottavat ilmoitusvelvolliset	Valvojat
Tilintarkastajat	Patentti- ja rekisterihallitus
Asianajajat	Asianajajaliitto
Manner-Suomen rahapeliyhteisö	Poliisihallitus
Ahvenanmaalla toimivat kiinteistön- ja vuokrahuoneistojen välittäjät	Ahvenanmaan maakunnan hallitus
Ahvenanmaan rahapeliyhteisö	Lotteriinspektionen
Maksupalveluntarjoajat, sijoituspalveluntarjoajat, joukkorahoitusyhtiöt, henki- ja vahinkovakuutusyhtiöt, vakuutusedustajat, tilinhoitajayhteisöt, asuntoluotonvälittäjät, talletuspankit ja muut luottolaitokset, virtuaalivaluuttapalveluntarjoajat, rahastoyhtiöt, vaihtoehtorahastonhoitajat, työeläkevakuutusyhtiöt, arvopaperikeskus, säilytysyhteisöt	Finanssivalvonta
Omaisuuksienhoito- ja yrityspalveluiden tarjoajat, perintäliikkeet, yrityskonsultointia ja sijoituspalveluiden oheispalvelua tarjoavat, kiinteistönvälitysliikkeet ja vuokrahuoneistojen välitysliikkeet, kirjanpitäjät, taidekauppiat, Valuutanvaihtoliikkeet, rahoituspalveluiden tarjoajat, joita Finanssivalvonta ei valvo, vertaislainan välittäjät, panttilainauslaitokset, veroneuvontapalveluita tarjoavat tai verotukseen liittyvää tukea suoraan tai välillisesti tarjoavat, tavaroita myyvät tai välittävät (suoritusten yhteisarvo vähintään 10 000 €), oikeudellisia palveluita tarjoavat (pois lukien asianajajat).	Etelä- Suomen aluehallintovirasto

Aluehallintovirasto valvoo rahanpesulain (L 28.6.2017/444) noudattamista Suomessa. Aluehallintovirasto valvoo sellaisia yrityksiä sekä muita elinkeinonharjoittajia, joilla on mahdollisuus normaalissa toiminnassaan tunnistaa rahanpesua ja terrorismin rahoitusta tai joita voidaan epäillä käytettävän hyväksi näihin edellä mainittuihin tarkoituksiin. Aluehallintoviraston valvottavien avulla viranomaisilla on parhaat mahdollisuudet saada tietoa epäilyttävistä liiketoimista, joten he ovat avainasemassa rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisessä sekä selvittämisessä. Aluehallintovirasto valvomalla sekä ohjeistamalla varmistaa, että valvotut ilmoitusvelvolliset noudattavat rahanpesulakia (L 28.6.2017/444) omassa toiminnassaan. Aluehallintovirasto ylläpitää julkista rahanpesun valvontarekisteriä, ja sen tietoja voi tarkastella kuka tahansa. Kaikkien aluehallintoviraston valvomien toimijoiden pitää olla rekisteröityneitä johonkin elinkeinovalvonnan rekisteriin. (Aluehallintovirasto, [viitattu 31.10.2021].)

Ilmoitusvelvollisten pitää muun muassa tunnistaa asiakkaansa, seurata asiakkaidensa toimintaa, laatia omaa toimintaansa kuvaava riskiarvio, tehdä ilmoitus epäilyttävistä liiketoimista keskusrikospoliisin rahanpesun selvittelykeskukselle ja huolehtia siitä, että rahanpesulain (L 28.6.2017/444) vaatimukset tunnetaan ja niitä osataan noudattaa päivittäisessä liiketoiminnassaan. Aluehallintoviraston muita valvontakeinoja ovat tarkastukset valvottavien liiketiloihin ja asiakirjatarkastukset. Aluehallintovirastolla on laajat tiedonsaantioikeudet valvottavan toimijan toiminnasta, liiketilojen tarkastusoikeuksien lisäksi. Aluehallintovirasto tekee valvontaa myös tiettyjen toimialojen kohdalla ennakkolisesti eli yrityksen vastuhenkilöiden luotettavuutta arvioidaan siinä vaiheessa, kun yritys merkitään rahanpesun valvontarekisteriin. (Aluehallintovirasto, [viitattu 31.10.2021].)

3 RAHANPESUN JA TERRORISMIN RAHOITTAMISEN ESTÄMISTÄ KOSKEVA SÄÄTELY

Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen torjunnan sääntelyyn kuuluu kansallisia lakeja sekä eurooppalaista ja kansainvälistä sääntelyä. Suomessa noudatetaan rahanpesulakia (L 28.6.2017/444) ja sitä täydentävät monet erillislait. (rahanpesu.fi, [viitattu 08.07.2021].) Tässä luvussa ensimmäiseksi tarkastellaan rahanpesudirektiivejä, jonka jälkeen siirrytään tarkastelemaan toinen maksajan tiedot- asetusta, rahanpesulainsäädäntöä Suomessa ja viimeiseksi FATF:n suosituksia. Toinen maksajan tiedot -asetus perustuu FATF:n kansainvälisiin suosituksiin, joiden avulla pyritään estämään varojen siirron yhteydessä tapahtuva rahanpesu ja terrorismin rahoitus.

3.1 Rahanpesudirektiivit

Euroopan unionissa rahanpesudirektiivillä säännellään rahoitusjärjestelmän käytön estämisestä rahanpesuun ja terrorismin rahoitukseen. Niin kutsuttu neljäs rahanpesudirektiivi (D 20.5.2015/849) on vuodelta 2015 ja siihen tehtiin muutoksia vuonna 2018 viidennellä rahanpesudirektiivillä (D 30.5.2018/843). (Valtiovarainministeriö, [viitattu 19.11.2021].)

3.1.1 Neljäs rahanpesudirektiivi

Euroopan parlamentti ja neuvosto antoivat neljännen rahanpesudirektiivin (D 20.5.2015/849) 20.5.2015. Tällä uudella rahanpesudirektiivillä (D 20.5.2015/849) kumottiin parlamentin ja neuvoston direktiivi (D 26.10.2005/60) 2005/60/EY rahoitusjärjestelmän käytön estämisestä rahanpesutarkoituksiin sekä terrorismin rahoitukseen eli niin sanottu kolmas rahanpesudirektiivi. Neljännen rahanpesudirektiivin (D 20.5.2015/849) tavoite on estää unionin rahoitusjärjestelmän käyttö rahanpesuun ja terrorismin rahoittamiseen. Finanssi- ja luottolaitosten vakaus, koskemattomuus ja luotettavuus sekä koko rahoitusjärjestelmän uskottavuus voisivat pahasti vaarantua rikokseen osallisten ja rikoksentekijöiden pyrkiessä peittämään rikollisuudesta saadun hyödyn alkuperän taikka ohjaamaan varoja terrorismiin. (HE 228/2016.)

Neljännessä rahanpesudirektiivissä (D 20.5.2015/849) säädetään kokonaisvaltaisesta rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riskiperusteisesta lähestymistavasta, tosiasiallista omistajaa ja edunsaajaa koskevista tiedoista, ilmoitusvelvollisuuksista sekä asiakkaan tuntemisvelvollisuudesta. Lisäksi direktiivissä (D 20.5.2015/849) säädetään toimintaperiaatteista kolmansien maiden osalta, tietosuojan turvaamisesta, hallinnollisten seuraamusten yhdenmukaistamisesta, rahanpesun selvittelykeskusten yhteistyön kasvattamisesta ja toimivaltuuksien antamisesta Euroopan valvontaviranomaisille. (HE 228/2016.) Neljäs rahanpesudirektiivi (D 20.5.2015/849) velvoittaa tekemään riskiarvioita rahanpesun ja terrorismin rahoittamisesta. Velvoite koskee ilmoitusvelvollisia yhteisöjä ja elinkeinonharjoittajia, kansallisia valvontaviranomaisia, jäsenvaltioita ja Euroopan unionin komissiota. (rahanpesu.fi, [viitattu 26.10.2021].)

3.1.2 Viides rahanpesudirektiivi

Viidennen rahanpesudirektiivin (D 30.5.2018/843) taustalla vaikuttavat erityisesti Eurooppaan suuntautuneet terrori-iskut vuosina 2015–2017. Direktiivin (D 30.5.2018/843) mukaan edellä mainittujen terrori-iskujen yhteydessä nousi esiin uusia tapoja, joiden avulla terroristiryhmät toteuttavat sekä rahoittavat operaatioitaan. Euroopan parlamentin ja neuvoston viides rahanpesudirektiivi (D 30.5.2018/843) annettiin 30.5.2018. Direktiivin (D 30.5.2018/843) mukaan rahanpesua ja terrorismin rahoitusta ei pystytä torjumaan tehokkaasti, ellei ympäristö vaikeuta rikollisten pyrkimyksiä suojata varansa läpinäkymättömien rakenteiden avulla. Unionin rahoitusjärjestelmän eheys on riippuvainen yhtiöiden sekä muiden oikeushenkilöiden, trustien ja vastaavanlaisten oikeudellisten järjestelyjen avoimuudesta. Direktiivin (D 30.5.2018/843) tavoitteena on lisäksi estää rahanpesua, eikä yksinomaan paljastaa ja tutkia sitä. Rahoituspalvelut, jotka käyttävät nykyaikaista teknologiaa, haluttiin tuoda unionin lainsäädännön soveltamisalan piiriin.

Euroopan unionin jäsenvaltioilla on velvollisuus ottaa käyttöön sellaisia automatisoituja mekanismeja, kuten esimerkiksi keskitettyjä sähköisiä tietojenhakujärjestelmiä tai rekistereitä, joiden avulla pankki- ja maksutilien haltijoita koskevia tietoja pystytään toimittamaan viranomaisille. Direktiivi (D 30.5.2018/843) laajentaa ja myös tarkentaa asiakkaan tuntemiseen liittyvää menettelyä sekä tehostettua tuntemisvelvollisuutta.

3.2 Toinen maksajan tiedot -asetus 2015/847

Euroopan parlamentin sekä neuvoston asetus 2015/847 (A 20.5.2015/847) varainsiirtojen mukana toimitettavista tiedoista ja asetuksen 1781/2006 (A 15.11.2006/1781) kumoamisesta annettiin 20.5.2015. Asetus (A 20.5.2015/847) pohjautuu rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen vastaisen toimintaryhmän FATF:n kansainvälisiin suosituksiin, joiden tarkoituksena on varmistua siitä, että koko unionin alueella toimeenpannaan yhtenäisellä tavalla FATF:n suositus 16 sähköisistä varainsiirroista. Asetuksessa (A 20.5.2015/847) vahvistetaan säännökset maksajaa sekä maksunsaajia koskevista tiedoista, jotka on toimitettava missä tahansa valuutassa tehtävien varainsiirtojen mukana rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämistä, selvittämistä sekä paljastamista varten. (Valtiovarainministeriö 2015, 64–65.)

Asetuksessa (A 20.5.2015/847) veloitetaan maksupalveluntarjoajia muun muassa siten, että maksajan maksupalveluntarjoajan tulee varmistaa, että varainsiirtojen mukana toimitetaan maksajaan liittyvät tiedot: maksajan nimi, maksajan pankkitilin numero, virallisen henkilöasiakirjan numero, maksajan osoite ja asiakasnumero taikka syntymäaika ja -paikka. Asetuksen (A 20.5.2015/847) mukaan varainsiirtojen avulla liikkuvat laittomat rahavirrat voivat mahdollisesti vahingoittaa rahoitusalan vakautta, eheyttä ja mainetta sekä uhata unionin sisämarkkinoita ja kansainvälistä kehitystä. Asetusta (A 20.5.2015/847) sovelletaan sellaisiin varainsiirtoihin, jotka unioniin sijoittautunut maksunpalveluntarjoaja taikka välittäjänä toimiva maksupalveluntarjoaja vastaanottaa tai lähettää. Asetusta (A 20.5.2015/847) sovelletaan myöskin sähköisen rahan välineisiin, matkapuhelimiin, maksukortteihin ja muihin tietotekniisiin sekä digitaalisiin laitteisiin, joiden käytöstä maksetaan etu- tai jälkikäteen ja joilla on myös samanlaiset tunnusmerkillisyydet silloin, kun niitä käytetään varainsiirtoon kahden henkilön välillä. Asetuksen (A 20.5.2015/847) 2 artiklan 4 kohdassa säädetään soveltamisalan poikkeuksista. Asetusta (A 20.5.2015/847) ei sovelleta muun muassa varainsiirtoihin, joissa maksaja nostaa käteistä omalta pankkitililtään taikka tapauksissa, joissa viranomaiselle siirretään varoja sakkojen, verojen taikka muiden maksujen maksamista varten. (Valtiovarainministeriö 2015, 64–65.)

3.3 Rahanpesulainsäädäntö Suomessa

Kansallinen rahanpesulainsäädäntö pohjautuu edellä mainittuihin rahanpesudirektiiveihin sekä FATF:n voimassa oleviin suosituksiin (Valtiovarainministeriö, [viitattu 19.11.2021]). Tässä osiossa käydään läpi Suomessa noudatettavaa rahanpesulakia (L 28.6.2017/444) ja sitä täydentäviä erillislakeja, kuten laki rahanpesun selvittelykeskuksesta (L 28.6.2017/445), rikoslaki (L 19.12.1889/39) ja laki varojen jäädyttämisestä terrorismin torjumiseksi (L 3.5.2013/325).

3.3.1 Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä

Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä (L 28.6.2017/444) tuli voimaan vuonna 2017, ja se kumosi vanhemman, vuonna 2008 voimaan tulleen rahanpesulain (L 18.7.2008/503). Rahanpesulain (L 28.6.2017/444) tavoitteena on estää rahanpesua ja terrorismin rahoittamista. Rahanpesulain (L 28.6.2017/444) tavoitteena on myös selvittää ja paljastaa rahanpesun ja terrorismin rahoittamista sekä tehostaa rikoksen tuottaman hyödyn jäljittämistä ja takaisinsaantia. Uudella rahanpesulailla (L 28.6.2017/444) pantiin kansallisesti täytäntöön niin sanottu neljäs rahanpesudirektiivi ja toinen maksajan tiedot -asetus. Viides rahanpesudirektiivi pantiin kansallisesti täytäntöön virtuaalivaluutan tarjoajista (L 26.4.2019/572), pankki- ja maksutilien valvontajärjestelmästä (L 26.4.2019/571) annetuilla laeilla sekä yksittäisillä rahanpesulain (L 28.6.2017/444) muutoksilla. (Isoaho & Kaski 2021, 29–30.)

Uudessa rahanpesulaissa (L 28.6.2017/444) keskeisimpinä säännöksinä aiempaan rahanpesulakiin (18.7.2008/503) verrattuna ovat tosiasiallisia edunsaajia koskevaa rekisteriä, riskiarvioita sekä viranomaisvalvontaa ja viranomaisyhteistyötä koskeva sääntely. Uusi rahanpesulaki (L 28.6.2017/444) perustuu aiempaa rahanpesulakia (L 18.7.2008/503) paremmin riskien arvioimiseen. (Isoaho & Kaski 2021, 29–30.) Rahanpesulaki (L 28.6.2017/444) velvoittaa ilmoitusvelvollisia, joita ovat muun muassa tilintarkastajat, kirjanpitäjät, asianajajat ja perintäliikkeet, tekemään riskiarvion toimintaansa kytkeytyvistä väärinkäytösriskeistä ja tunnistamaan sekä tuntemaan asiakkaansa (rahanpesu.fi, [viitattu 19.9.2021]). Rahanpesulaki (L 28.6.2017/444) velvoittaa ilmoitusvelvollisia muun muassa myös hankkimaan tietoja

asiakkaansa sekä tämän tosiasiallisen edunsaajan toiminnasta, liiketoiminnan laajuudesta ja laadusta sekä perusteista tuotteen tai palvelun käyttämiselle.

Rahanpesulain (L 28.6.2017/444) 3 luvun 4 §:n mukaan ilmoitusvelvollinen voi hyödyntää asiakkaasta tai tämän tosiasiallisesta edunsaajasta eri tietolähteistä käytettävänä olevia tietoja rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämiseksi, asiakasta koskevan riskiarvion muodostamiseksi ja ylläpitämiseksi, sekä rahanpesulaissa (L 28.6.2017/444) tarkoitetun ilmoitusvelvollisuuden ja selonottovelvollisuuden täyttämiseksi.

Rahanpesulain (L 28.6.2017/444) 4 luvun 1 §:n mukaisesti ilmoitusvelvollisen on viipymättä ilmoitettava rahanpesun selvittelykeskukselle epäilyttävästä liiketoimesta tai terrorismin rahoittamisen epäilystä, täytettyään 3 luvun 4 §:n 3 momentissa säädetyn selonottovelvollisuuden. Ilmoitusvelvollisen on luovutettava maksutta rahanpesun selvittelykeskukselle kaikki välttämättömät tiedot sekä asiakirjat epäilyn selvittämisen kannalta. (HE 167/2018.)

Epäilyttävien liiketoimia koskevien tietojen säilyttämisestä säädetään rahanpesulain 4 luvun 3 §:ssä. Säännöksen 2 momentin mukaisesti ilmoituksen kohteena olevalla rekisteröidyllä henkilöllä ei ole oikeutta tarkastaa selonottovelvollisuuden täyttämiseksi hankittuja asiakirjoja ja tietoja, eikä myöskään epäilyttäviä liiketoimia koskevia tietoja. Rahanpesulain (L 28.6.2017/444) 4 luvun 4 §:ssä säädetään ilmoitusvelvollisen epäilyttäviä liiketoimia liittyvästä salassapitovelvollisuudesta sekä salassapitovelvollisuutta koskevista poikkeuksista. Ilmoitusvelvollinen ei saa kertoa ilmoituksen selvittelyä tai tekemistä rahanpesuepäilyn kohteelle taikka muulle henkilölle. Salassapitovelvollisuus koskee lisäksi ilmoitusvelvollisen palveluksessa olevaa ja sitä tahoa, joka on ottanut vastaan salassa pidettäviä tietoja mainitun säännöksen nojalla. Salassapitovelvollisuutta koskevista poikkeuksista säädetään rahanpesulain (L28.6.2017/444) 4 luvun 4 §:n toisessa ja kolmannessa momentissa. Tällainen edellä mainittu poikkeus on muun muassa sellainen, että ilmoitusvelvollinen saa salassapitovelvollisuuden estämättä luovuttaa tiedon siitä, että ilmoitus on tehty, Suomessa tai toisessa ETA-valtiossa toimiluvan saaneelle ilmoitusvelvolliselle, joka on osallisena sellaisessa yksittäisessä liiketoimisessa, joka kytkeytyy siihen liiketoimeen ja asiakkaaseen, jota ilmoitus koskee. (HE 167/2018.)

3.3.2 Laki rahanpesun selvittelykeskuksesta

Rahanpesulain (L 28.6.2017/444) yhteydessä säädettiin myös uusi laki rahanpesun selvittelykeskuksesta (L 28.6.2017/445). Lain (L 28.6.2017/445) mukaisesti rahanpesun selvittelykeskuksella on oikeus saada julkista tehtävää hoitamaan asetetulta yhteisöltä, ilmoitusvelvollisilta sekä viranomaiselta rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisen sekä selvittämisen kannalta asiakirjat ja tiedot sen estämättä, mitä liike- ja ammattisalaisuutta tai yksilön, yhteisön tai säätiön taloudellisia olosuhteita, verotustietoja tai taloudellista asemaa koskevien tietojen salassapidosta säädetään. Selvittelykeskuksessa työskentelevä päällystään kuuluva poliisimies tekee päätöksen salassa pidettävien tietojen hankkimisesta. (HE 167/2018.)

Lain (L 28.6.2017/445) rahanpesun selvittelykeskuksesta 4 § 2:n momentin nojalla rahanpesun selvittelykeskuksella on oikeus saada maksutta yksityiseltä henkilöltä, säätiöltä ja yhteisöltä rahanpesun selvittelykeskuksessa työskentelevän päällystään kuuluvan poliisimiehen kirjallisesta pyynnöstä rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisen sekä selvittämisen kannalta tarvittavat tiedot yhteisön jäsentä, hallituksen jäsentä, tilintarkastajaa, toiminnantarkastajaa tai työntekijää velvoittavan salassapitovelvollisuuden estämättä.

3.3.3 Rikoslaki

Rikoslain (L 19.12.1889/39) 32 luvussa säädetään kätkemis- ja rahanpesurikoksista. Rangaistaviksi on säädetty rahanpesu, törkeä rahanpesu, salahanke törkeään rahanpesun tekemiseksi ja tuottamuksellinen rahanpesu. Rahanpesusta enimmäisrangaistus on kaksi vuotta vankeutta. Törkeään rahanpesun edellytyksenä on, että rahanpesussa rikoksen kautta saatu omaisuus on ollut erittäin arvokas taikka rikos tehdään erityisen suunnitelmallisesti. Rikoslain (L 19.12.1889/39) 32 luvun 7 §:n mukaan enimmäisrangaistus törkeästä rahanpesusta on kuusi vuotta vankeutta. Salahankkeena törkeään rahanpesun tekemiseksi pidetään rikoslain (L 19.12.1889/39) 32 luvun 8§:ssä sopimista toisen kanssa sellaisen törkeään rahanpesurikoksen tekemisestä, jonka kohteena on lahjuksen ottamisen, lahjuksen antamisen, 29 luvun 9 §: 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettuun veroon kohdistuvan törkeään veropetoksen taikka törkeään avustuspetoksen tilalle tullut omaisuus tai sen tuottama hyöty.

Salahankkeesta törkeän rahanpesun tekemiseksi enimmäisrangaistus rikoslain (L 19.12.1889/39) mukaan on yksi vuotta vankeutta.

Rikoslain (L 19.12.1889/39) 34 a luvussa säädetään terrorismirikoksista, 5 §:ssä terrorismin rahoittamisesta ja 5 a §:ssä terrorismiryhmän rahoittamisesta. Rikoslain (L 19.12.1889/39) 34 a luvun 5 §:n 1 momentissa säädetään YK:n kansainvälisen terrorismin rahoituksen vastaiseen yleissopimukseen perustuen terrorismin rahoittamisena rangaistavaksi tiettyjen momentissa mainittujen rikosten rahoittaminen. Rahoitettavan rikoksen tekijältä taikka rahoittajalta ei nimenomaisesti vaadita terroristista tarkoitusta, mutta momentin kohdissa mainitut rahoitettavat rikokset ovat käytännössä monesti niiden rangaistavaksi säätämistä edellyttävien kansainvälisten velvoitteiden perusteella sellaisissa tarkoituksessa tehtyjä. Rikoslain (L 19.12.1889/39) mukaisesti terrorismin rahoittamiseen kuuluu siis subjektiivinen tunnusmerkki, jonka mukaan varojen keräämisen taikka antamisen tulee tapahtua ”rahoittaakseen tai tietoisena siitä, että niillä rahoitetaan”. Rahoittajalla on oltava tietynlainen tietoisuus tai tarkoitus varojen käyttöön liittyen, kuitenkin terroristiksi katsottavasta henkilöstä riippuu, miten tämä tietoisuus tai tarkoitus toteutuu käytännössä vai toteutuuko se ollenkaan. Terrorismin rahoittamisen rangaistavuus ei edellytä sitä, että varoja käytetään ollenkaan tai että niitä käytetään terroristisiin tarkoituksiin. (HE 135/2020.)

3.3.4 Laki varojen jäädyttämisestä terrorismin torjumiseksi

Laissa (L 3.5.2013/325) varojen jäädyttämisestä terrorismin torjumiseksi säädetään Yhdistyneiden kansakuntien turvallisuusneuvoston 28.9.2001 hyväksymässä päätöslauselmassa 1373 (2001) YK:n jäsenvaltioille asetettujen velvoitteiden täytäntöön panemiseksi. Tarkoitus varojen jäädyttämisellä on estää päätöksen kohdetta (henkilö, ryhmä tai yhteisö) käyttämästä varojaan terrorististen tekojen valmisteluun, yritykseen taikka tekemiseen. Laissa (L 3.5.2013/325) varojen jäädyttämisellä tarkoitetaan niitä toimenpiteitä, joilla estetään kaikki sellainen varojen liikkuminen, käyttäminen, siirtäminen, muuntaminen sekä käsitteleminen, joka muuttaisi varojen määrää, luonnetta, omistusta, hallintaa taikka käyttötarkoitusta, sekä toimenpiteitä, joilla estetään muut sellaiset muutokset, jotka mahdollistaisivat varojen käytön. Lain (L 3.5.2013/325) mukaisesti keskusrikospoliisi tekee päätöksen varojen jäädyttämisestä ja tämä päätös on julkaistava Virallisessa lehdessä sekä annettava viivytyksettä tiedoksi toimenpiteen kohteelle.

3.4 FATF:in suositukset

FATF on antanut yhteensä 40 suositusta, jotka ovat ohjeina eri maille. Soveltamalla ohjeita maat voivat kehittää omaa rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen sekä joukkotuhousoseiden leviämisen vastaista toimintaa hallinnollisiin sekä oikeudellisiin puitteisiin ja rahoitusjärjestelmiin. FATF:n suositukset asettavat kansainvälisen standardin, jota maiden tulisi sopeuttaa omiin rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen vastaisiin järjestelmiin. FATF velvoittaa jäsenmaita käyttämään riskiperusteista lähestymistapaa rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen toiminnassa ja se määrittää FATF:n ensimmäisessä suosituksessa. (FATF 2021, 7.)

FATF:n tehtävänä on asettaa standardit sekä edistää tehokasta rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen torjuntaa, estää joukkotuhousoseiden rahoittamisen sekä muut niihin liittyvät uhat oikeudellisten, sääntelyiden ja muiden operatiivisten toimenpiteiden avulla, tarkoituksena säilyttää kansainvälisen rahoitusjärjestelmän eheys. Suositukset ovat vuodelta 2012, mutta niitä on päivitetty viimeksi kesäkuussa 2021. FATF:n suositukset koostuvat seuraavista osioista: rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen torjumisen käytäntö ja koordinointi, rahanpesu ja takavarikointi, terrorismin rahoittaminen sekä ydinaseiden leviämisen torjunta, ehkäisevät toimenpiteet, oikeudellisten henkilöiden ja järjestelyiden läpinäkyvyys ja hyödynnävä omistusoikeus, kykenevien viranomaisten vahvuudet ja vastuut ja vakiintuneet toimenpiteet sekä kansainvälinen yhteistyö. (FATF 2021, 5–6.)

4 RAHANPESU JA TERRORISMIN RAHOITTAMISEN ESTÄMINEN TILINTARKASTAJAN NÄKÖKULMASTA

Tässä luvussa käydään läpi toimenpiteitä, joita rahanpesulaki (L 28.6.2017/444) edellyttää tilintarkastajalta hänen suorittaessaan lakisääteistä tilintarkastusta. Näitä toimenpiteitä, joita rahanpesulaki (L 28.6.2017/444) vaatii ovat esimerkiksi asiakkaan tunteminen, riskiarvio, asiakkaan toiminnan seuranta, rahanpesuilmoituksen tekeminen, ilmaisukielto sekä tilintarkastusyhteisön velvoite kouluttaa ja ohjeistaa henkilöstöä.

4.1 Tilintarkastajan velvollisuuksia koskeva sääntely ja suositukset

Tilintarkastuslaki (L 18.9.2015/1141) velvoittaa tilintarkastajaa noudattamaan hyvää tilintarkastustapaa tilintarkastuslaissa (L 18.9.2015/1141) määritellyjä tehtäviä suorittaessaan. Hyvällä tilintarkastustavalla tarkoitetaan huolellisten ammattilaisten yleisesti noudattamaa tilintarkastuskäytäntöä. Hyvä tilintarkastustapa koskee sekä lakisääteistä tilintarkastusta että muita tilintarkastajan tehtäviä ja se ohjaa tilintarkastajan toimintaa. Hyvän tilintarkastustavan pohjana toimivat lait, säädökset sekä asetukset, ammattieettiset periaatteet, kansainväliset tilintarkastusalan standardit ja tuomioistuinten ratkaisut ja viranomaisien päätökset. (Patentti- ja rekisterihallitus 2019.) Suosituksen kannalta keskeisimmät ISA-standardit ovat ISA 240, ISA 250, ISA 300 ja ISA 315.

Tilintarkastuslaki (L 18.9.2015/1141) on tärkein tilintarkastusta säätelevä laki. Kansainvälisen tilintarkastajaliitto IFAC:n eettiset säännöt säätelevät ammattieettistä toimintaa. IFAC:n IAASB-komitea laatii tilintarkastusalan kansainväliset standardit. Hyvässä tilintarkastustavassa otetaan huomioon myös Valtion tilintarkastuslautakunnan, tuomioistuinten päätökset ja Keskuskaupakamarin tilintarkastuslautakunnan 31.12.2015 mennessä tekemät ratkaisut sekä PRH:n 1.1.2016 alkaen luovuttamat lausunnot, ohjeet ja ratkaisut. (Patentti- ja rekisterihallitus 2019.)

Rahanpesulaki (L 28.6.2017/444) edellyttää tilintarkastajalta, että hän laatii toiminnastaan riskiarvion ja päivittää sitä säännöllisesti, tuntee asiakkaansa (todentaa henkilöllisyyden ja tunnistaa) ja järjestää asiakkaan toiminnasta jatkuvan seurannan. Tilintarkastajalta edellytetään rahanpesulaissa (L 28.6.2017/444) myös ilmoitusta epäilyttävästä liiketoimesta tai

terrorismin rahoittamisen epäilystä, eikä tilintarkastaja saa paljastaa ilmoituksen tekemistä muulle henkilölle. (Suomen Tilintarkastajat ry 2020b, 3–4.)

Tilintarkastusyhteisön täytyy huolehtia, että työntekijät saavat kattavan koulutuksen rahanpesulainsäädännön noudattamisen varmistamiseksi. Lisäksi tilintarkastajan on laadittava riskiarvio, joka kuvaa tilintarkastajan omaa toimintaa yhtenäisyytenä rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riskien tunnistamiseksi sekä arvioimiseksi. (Suomen Tilintarkastajat ry 2020b, 3–4.)

Suomen Tilintarkastajat ry antoi ensimmäisen suosituksen rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä vuonna 2017 ja suositusta on päivitetty sen jälkeen vuonna 2020. Suositusta päivitettiin, koska vuoden 2017 lainsäädäntöön on tullut monia muutoksia. Suositusta on päivitetty myös siksi, että PRH on antanut ohjeistusta, joka on huomioitava suosituksessa ja siksi, koska lainsäädännön soveltamiskäytännöstä sekä tulkinnasta on kertynyt kokemusta, jonka ansiosta suositusta on voitu eräiltä osin täsmentää. (Suomen Tilintarkastajat ry 2020a.) Suositus on tarkoitettu apuvälineeksi tilintarkastajalle, joka suorittaa lakisäätteistä tilintarkastusta. Suosituksessa kerrotaan, minkälaisia toimenpiteitä rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä annettu lainsäädäntö (L 28.6.2017/444) edellyttää tilintarkastajalta, joka suorittaa lakisäätteistä tilintarkastusta. (Suomen Tilintarkastajat ry 2020b, 3–4.)

4.2 Tilintarkastajan riskiarvio

Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riskiarvion tarkoituksena on, että kaikki ilmoitusvelvolliset ymmärtävät sekä arvioivat, kuinka yrityksen palveluita sekä tuotteita pystytään mahdollisesti käyttämään hyväksi rahanpesuun tai terrorismin rahoittamiseen (Aluehallintovirasto 2021b). Riskiarvion tarkoituksena on lisäksi arvioida, millaisin tavoin ilmoitusvelvollinen voi itse vähentää riskiään joutua välikädeksi rahanpesun ja terrorismin rahoittamisessa. Ilmoitusvelvolliset ovat keskeisiä toimijoita rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisessä. Ilmoitusvelvollisten tulee omaan toimintaansa kohdistuvia riskejä arvioimalla sekä tunnistamalla luoda toimintaansa sellaisia toimintatapoja, joiden avulla pystytään sekä havaitsemaan että estämään rahanpesua ja terrorismin rahoittamista.

Rahanpesulain (L 28.6.2017/444) velvoitteiden noudattaminen ei ole käytännössä mahdollista ilman riskiarviota. Rahanpesulaki (L 28.6.2017/444) edellyttää ilmoitusvelvollisilta asiakkaan tuntemista liittyvien velvoitteiden noudattamista riskiperusteisesti sekä asiakassuhteidensa riskiperusteista arviointia koko asiakassuhteen ajan. Ilmoitusvelvollisen voi olla vaikeaa noudattaa riskiperusteista toimintatapaa, jos ilmoitusvelvollisella ei ole riittävää ymmärrystä siitä, miltä osin rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riskit ovat hänen liiketoiminnassaan pieniä, kohtalaisia, suuria tai todella suuria. Sellaisessa liiketoiminnassa, missä rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riski on suuri, tarvitaan tehokkaampia menettelytapoja sekä toimenpiteitä riskin vähentämiseksi tai hallitsemiseksi. Tarkoituksena on myös välttää turhan raskaita menettelytapoja silloin, kun rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riski on matala. (Aluehallintovirasto 2021b.)

Tilintarkastajan täytyy luoda oma rahanpesun riskiarvonsa asiakkaisiinsa liittyviin rahanpesun riskeihin sekä sovittaa niihin käyttämänsä riskienhallinnan toimenpiteet sekä riskien arviointimenetelmät. Riskiarviossa täytyy ottaa huomioon muun muassa asiakkaiden jakelukanaviin, liiketoimintaan ja maantieteelliseen sijaintiin liittyvät seikat. Tilintarkastajan täytyy huomioida se mahdollisuus, että hänen ilmoitusvelvolliset asiakkaansa eivät ole tietoisia omista velvoitteistaan taikka eivät noudata niitä. Tilintarkastajan pitää varmistaa, että hänen ilmoitusvelvolliset asiakkaansa ovat ilmoittautuneet rahanpesun valvontarekisteriin ja ovat näin rahanpesuvalvonnan kohteena. (Patentti- ja rekisterihallitus 2020, 27.)

Suosituksen (2020b, 4–5) mukaan riskiarvion tulee olla ajan tasalla ja riskiarviota pitää päivittää aina silloin, kun tilintarkastustoiminnassa tapahtuu merkittäviä muutoksia, jotka vaikuttavat riskiarvion sisältöön. Tällainen edellä mainittu merkittävä muutos voi tarkoittaa muun muassa asiakashyväksyntäprosessin parantamista, organisaation isoa muutosta tai toiminnan leviämistä uusille maantieteellisille alueille tai toimialueille. Riskiarvion säännöllinen päivittäminen velvoittaa myös riskiarvion päivitystarpeen arvioimista esimerkiksi yhdestä kolmen vuoden välein tietyinä ajankohtana. Ilmoitusvelvollisen pitää toimittaa kirjallinen riskiarvio valvontaviranomaiselle (tilintarkastajille PRH) pyydettyäessä. Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riskien vähentämiseksi sekä tehokkaaksi hallitsemiseksi tilintarkastajalla tulee olla riskiarvion pohjalta riittävät toimintaperiaatteet, valvonta sekä menettelytavat. (Suomen Tilintarkastajat ry 2020b, 4–5.)

Riskiarviolle ei ole rahanpesulaissa (L 28.6.2017/444) asetettu määrämuotoisia vaatimuksia. Kuitenkin riskiarviossa on otettava huomioon tilintarkastajan toiminnan laajuus, luonne ja koko. Riskiarvion ylläpitämisessä sekä laatimisessa ja rahanpesun estämisen toimenpiteiden toteuttamisessa käytettävät järjestelmät voivat vaihdella hyvinkin paljon tilintarkastajan tai tilintarkastusyhteisön koon mukaisesti. Yksittäinen tilintarkastaja taikka pieni tilintarkastusyhteisö voivat laatia oman riskiarvionsa hyvinkin yksinkertaisin tavoin, jos heillä on pieni asiakaskunta. On myös mahdollista, että tilintarkastusyhteisö, jossa työskentelee useita tilintarkastajia, laatii yhden riskiarvion. Tällaisessa tilanteessa riskiarviossa tulee huomioida kaikkien tilintarkastajien asiakkaisiin sekä mahdollisiin toisiin toimeksiantoihin liittyvät rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riskit. (Patentti- ja rekisterihallitus 2020, 27.)

Rahanpesulaki (L 28.6.2017/444) edellyttää kolmen tason riskiarviota rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämiseksi: kansallisen-, valvojakohtainen- ja ilmoitusvelvollisen riskiarvio. Sisäministeriö sekä valtiovarainministeriö sovittavat yhteen kansallisen riskiarvion laadintaa. Kansallista riskiarviota pitää päivittää säännöllisesti ja se on toimitettava Euroopan pankkiviranomaisen, komission ja muiden jäsenvaltioiden saataville. Valvojakohtainen riskiarvio on laadittava kunkin toimivaltaisen valvontaviranomaisen sen valvonnan piiriin kuuluvien ilmoitusvelvollisten rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riskeistä. Patentti- ja rekisterihallitus on tilintarkastajien valvontaviranomainen. Ilmoitusvelvollisten riskiarvio on laadittava kaikkien, jotka kuuluvat rahanpesulaissa (L 28.6.2017/444) lueteltuun 26 toimiala- tai ammattiryhmään. Näitä ilmoitusvelvollisia ovat muun muassa sijoituspalveluyritykset, kirjanpitäjät, luottolaitokset ja asianajajat. Ilmoitusvelvollisista ajantasainen listaus on rahanpesulain (L 28.6.2017/444) 1 luvun 2 §:ssä. (L. 28.6.2017/444.)

4.3 Asiakkaan tunteminen

Tilintarkastajan tulee tuntea asiakkaansa, ja tähän sopii yleinen ilmaisu ”Know Your Client (KYC)”. KYC-toimenpiteet tarkoittavat asiakkaan tunnistamista sekä tuntemista. Asiakasuhdetta perustaessa tilintarkastajan on tunnistettava sekä erikseen todennettava asiakas. Tunnettavia asianomaisia ovat asiakas ja tämän edustaja tai edustajat sekä tosiasialliset edunsaajat. (Suomen Tilintarkastajat ry 2020b, 5.) Tilintarkastajan asiakkaan tunnistaminen ja asiakkaan henkilöllisyyden todentaminen täytyy tehdä asiakassuhteen perustamisvaiheessa tai viimeistään ennen kuin asiakas saa määräysvaltaansa liiketoimeen sisältyvät

varat tai muun omaisuuden taikka ennen kuin liiketoimi on suoritettu loppuun. Rahanpesulain (L 28.6.2017/444) 3 luvun 1§:n mukaan asiakassuhdetta ei saa perustaa, suorittaa liiketoimintaa tai ylläpitää liikesuhdetta, mikäli tilintarkastaja ei pysty toteuttamaan asiakkaan tuntemiseksi säädettyjä toimia. (L 28.6.2017/444.)

Rahanpesulain (L 28.6.2017/444) mukaan tilintarkastajan on ilmoitettava asiakkailleen, että asiakkaan tuntemistietoja sekä muita henkilötietoja voidaan käyttää rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämiseen, selvittämiseen, paljastamiseen sekä rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen ja sen rikoksen, jonka rahanpesun tai terrorismin rahoittamisen tavoitteena oleva rikosshyöty taikka omaisuus on saatu, tutkintaan saattamista varten.

Vakituksessa asiakassuhteessa asiakkaan tunteminen on jatkuva prosessi. Henkilöllisyyden todentamisen sekä asiakkaan tunnistamisen lisäksi ilmoitusvelvollisten, kuten esimerkiksi tilintarkastajan pitää tehdä riittävää seuranta asiakassuhteen keston, asiakkaan toiminnan laajuuteen sekä laatuun ja riskeihin nähden. Jatkuvalle seurannalle pystytään varmistamaan, että ilmoitusvelvollisella on oikeat tiedot asiakkaan toiminnasta. (Valtiovarainministeriö 2021, 40–42.) Asiakkaan tunnistamiseen sekä tuntemiseen kytkeytyvien toimenpiteiden laajuus riippuu siitä, mihin tuntemisen tasoon asiakas riskiarvioinnin perusteella kuuluu. Asiakkaan tuntemista liittyviä toimia pitää noudattaa riskiperusteisesti koko asiakassuhteen ajan. Asiakkaan tuntemisen tasoja on kolme: yksinkertaistettu, tavallinen sekä tehostettu asiakkaan tunteminen. Tuntemisen tason valinta toteutetaan tapauskohtaisesti tilintarkastajan itselleen tekemän riskiarvion perusteella. (Suomen Tilintarkastajat ry 2020b, 12.)

Mikäli tilintarkastaja arvioi riskiarvionsa perusteella, että yksittäiseen liiketoimeen tai asiakassuhteeseen liittyy vain vähäinen rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riski, tilintarkastaja voi noudattaa yksinkertaistettua menettelyä asiakkaan tuntemiseksi. Yksinkertaistetussa menettelyssä tilintarkastaja voi suorittaa kevennettynä seuraavat rahanpesulain (L 28.6.2017/444) 3 luvun asettavat veloitteet: asiakkaan ja tämän edustajan henkilöllisyyden todentamisen sekä tunnistamisen, tosiasiallisen edunsaajan todentamisen ja tunnistamisen, asiakasta koskevien tietojen hankkimisen, selonottovelvollisuuden epäilyttävistä tapahtumista sekä jatkuvan seurannan ja asiakkaan tuntemistietojen säilyttämisen. Kuitenkin ilmoitusvelvollisen on seurattava asiakassuhdetta rahanpesulain (L 28.6.2017/444) 4 §:n 2 momentissa tarkoitetulla tavalla epätavallisen tai poikkeuksellisten liiketoimien

havaitsemiseksi. Tarkoituksena on keventää menettelyä ja tällainen voi koskea esimerkiksi henkilöllisyyden todentamisen ajoitusta, tuntemistietojen määrää tai lähteitä. Yksinkertaistettu menettely täytyy olla tilintarkastajan riskiarviossa perusteltavissa. (Aluehallintovirasto 2019, 9–10.)

Tavallista asiakkaan tuntemisen menettelyä käytetään silloin, kun asiakassuhteeseen liittyy tavanomainen rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riski ilmoitusvelvollisen riskiarvion perusteella. Tavallista menettelyä käytettäessä asiakas tulee tunnistaa sekä todentaa luotettavasta lähteestä, edustaja pitää tunnistaa ja henkilöllisyys todentaa sekä myös varmistaa edustajan oikeus toimia asiakkaan puolesta. Menettelyä koskevia toimenpiteitä ovat lisäksi tunnistaa tosiasialliset edunsaajat. Tosiasialliset edunsaajat pitää todentaa silloin, kun siihen on tilintarkastajan oman arvion mukaan tarve. Tilintarkastajan tulee seurata perustettua tavallisen tuntemismenettelyn asiakassuhdetta mahdollisten epätavallisten tai poikkeuksellisten liiketoimien havaitsemiseksi. (Suomen Tilintarkastajat ry 2020b, 13.)

Asiakassuhteeseen pitää soveltaa tehostettua menettelyä asiakkaan tuntemiseksi, mikäli tilintarkastajan riskiarvion perusteella yksittäiseen liiketoimeen taikka asiakassuhteeseen liittyy tavallista suurempi riski rahanpesusta tai terrorismin rahoittamisesta. Tehostettua menettelyä on myös sovellettava silloin, jos liiketoimella taikka asiakkaalla on liittymäkohta sellaiseen valtioon, joka ei täytä kansainvälisiä velvoitteita tai, jonka rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämis- ja selvittelyjärjestelmä aiheuttaa EU:n komission arvion mukaan todella suuren riskin EU:n sisämarkkinalle. Kun tilintarkastaja soveltaa tehostettua menettelyä asiakkaaseen, niin silloin tilintarkastaja kiinnittää enemmän huomiota asiakkaaseen ja asiakkaan liiketoimintaan ja liiketoimiin varmistaakseen, ettei asiakassuhteeseen kytkeydy rahanpesua tai terrorismin rahoittamista. Tällaisia tehostettuja toimia voivat olla esimerkiksi erityisen huomion kiinnittämistä asiakkaan henkilöllisyyden todentamiseen, varojen alkuperään, asiakassuhteen seuraamiseen, luotettavaan dokumentaatioon ja liiketoimien taustan sekä tarkoituksen selvittämiseen. Jos kyse on etätunnistamisesta taikka poliittisesti vaikutusvaltaisesta henkilöstä, myös silloin tulee noudattaa tehostettua menettelyä. (Aluehallintovirasto 2019, 10.)

4.4 Asiakkaan toiminnan seuranta

Rahanpesulain (L 28.6.2017/444) mukaan ilmoitusvelvollisen täytyy järjestää jatkuva seuranta asiakkaan toiminnasta riskiperusteisesti. Tilintarkastuksessa työn keskeinen osa on hankkia asiakkaasta tietoa. Rahanpesulaki (L 28.6.2017/444) ei sisällä säännöksiä, jotka säätelisivät tiedonhankinnan tyyliä. Rahanpesuun kytkeytyvistä velvoitteista huolimatta tilintarkastustoimeksianto ei muutu menettelytavoiltaan tai sisällöltään. Tällöin hyvän tilintarkastustavan sisältö ei myöskään muutu. Joten tilintarkastajalta, joka suorittaa lakisääteistä tilintarkastusta, ei odoteta erityislaatuista toimia tätä varten, vaan asiakassuhteen toiminnan seuranta perustuu hyvän tilintarkastustavan mukaiseen tilintarkastukseen. Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen torjumisen näkökulmasta tärkeitä vastaan tulevia asioita voivat olla muun muassa kauppakumppani tai liiketoimi asiakkaan toiminnan kannalta poikkeuksellisilta maantieteellisiltä alueilta, epämääräiset taikka epätavalliset tärkeät sopimukset, sopimukset oman lähipiiriin kanssa ja yrityksen liiketoiminnan luonne huomioiden epätavallinen transaktio, kauppakumppani tai maksutapa. (Suomen Tilintarkastajat 2020b, 6.)

4.5 Ilmoituksen tekeminen ja ilmaisukielto

Suosituksen (2020b, 6) mukaan tilintarkastajan pitää ilmoittaa rahanpesun selvittelykeskukselle epäilyttävästä liiketoimesta tai terrorismin rahoittamisen epäilystä. Rahanpesuilmoitus tulee tehdä matalalla kynnyksellä. Useissa tapauksissa rahanpesuilmoitus jää tekemättä, koska ilmoitusta ei ymmärretä tehdä tai siksi, että ilmoitusvelvollisella ei ole mielestään tarpeeksi näyttöä epäilyksensä tueksi. Rahanpesuilmoitusta varten ei kuitenkaan tarvita minäkäänlaista näyttöä. Tilintarkastajan ei tarvitse myöskään arvioida, onko kyse rikoksesta vai ei. Liiketoimen todellisen luonteen sekä varojen alkuperän luonteen selvittäminen kuuluu rahanpesun selvittelykeskuksen tehtäviin. Rahanpesuilmoitus ei ole rikosilmoitus, vaan kyse on enemmänkin vihjeestä, jolla tilintarkastaja kertoo viranomaiselle työtehtävien ohessa havaitsemastaan epäilyttävästä toiminnasta, jota viranomaisen voisi olla syytä selvittää tarkemmin. Tilintarkastajan tekemä rahanpesuilmoitus voi johtaa esitutkintaan ja rikostuomioon, mutta on myös hyvin tavallista, että tapauksen käsittely loppuu jo selvittelyvaiheessa, jos ilmenee, ettei kyseessä ole rikos. Ilmoittajan suojelemiseksi rahanpesuilmoituksen tekijän henkilöllisyys on salaisuus, eikä sitä luovuteta rahanpesuilmoituksen kohteelle. (Aluehallintovirasto 2021a, 8.)

Rahanpesuilmoituksen voi tehdä rahanpesun selvittelykeskuksen sivustolla erillisellä sovelluksella nimeltä GoAML. Erityisestä syystä ilmoitus voidaan tehdä myöskin toista tietoturvalista menettelyä taikka salattua yhteyttä käyttäen. Ainoastaan rahanpesulain (L 28.6.2017/444) 1 luvun 2 §:ssä tarkoitetut ilmoitusvelvolliset voivat rekisteröityä ilmoitussovellukseen. Yksityishenkilöt voivat tehdä rahanpesuilmoituksen lähettämällä sähköpostiviestin rahanpesun selvittelykeskuksen sähköpostiosoitteeseen, mutta yksityishenkilöt eivät voi tehdä rahanpesuilmoitusta GoAML:n kautta. (Finanssivalvonta 2021b.)

4.6 Henkilöstön ohjeistus ja koulutus

Suosituksessa (2020b, 17) todetaan, että rahanpesulaki (28.6.2017/444) edellyttää tilintarkastusyhteisöltä työntekijöiden kouluttamisen rahanpesulainsäädännön (L 28.6.2017/444) noudattamisen varmistamiseksi. Tilintarkastusyhteisön pitää laatia työntekijöilleen toimintaohjeet asiakkaiden tunnistamisesta. Yhteisön tulee muodostaa myös ohjeet rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämiseen liittyvistä menettelyistä eli asiakasta koskevien tietojen hankkimisesta, toiminnan jatkuvasta seurannasta ja ilmoitusvelvollisuuden sekä selonottovelvollisuuden noudattamisesta. Tilintarkastusyhteisön tulee huolehtia siitä, että työntekijät saavat koulutusta rahanpesulainsäädännön (L 28.6.2017/444) velvoitteiden noudattamiseksi. Konserniin tai johonkin muuhun taloudelliseen yhteenliittymään kuuluvan tilintarkastusyhteisön pitää myös noudattaa konsernin ohjeita rahanpesulainsäädännön (L 28.6.2017/444) noudattamisesta sekä sisäisiä menettelytapoja. Henkilöstön suojelemisesta ja koulutuksesta sekä sisäisten toimintaohjeiden laatimisesta säädetään rahanpesulain (L 28.6.2017/444) 9 luvun 1 §:ssä. (Patentti- ja rekisterihallitus 2021b, 17.)

5 TUTKIMUSMENETELMÄ

Tässä luvussa käydään läpi ensimmäisenä tämän opinnäytetyö tutkimusmenetelmää eli kvalitatiivista teemahaastattelua. Seuraavaksi tässä luvussa käydään läpi opinnäytetyön tutkimusaineistoa eli, miten se on hankittu ja minkälaisia kysymyksiä on esitetty. Sitten seuraavaksi luvussa esitetään tämän opinnäytetyön tutkimusaineiston analysointimenetelmä. Luvun viimeisenä osiona esitellään tämän opinnäytetyön tutkimustulosten luotettavuutta.

5.1 Tutkimusmenetelmän valintaperusteet

Tutkimusmenetelmän valintaa tehdessä arvioidaan, onko haluttu tieto saavutettavissa laadullisin vai määrällisin menetelmin. Tutkimusmenetelmän valintaa tehdessä tulee myös miettiä, kuinka laaja aineiston pitäisi olla, että se vastaisi tutkimuksen kysymykseen mahdollisimman kattavasti sekä luotettavasti. Näin ollen tutkimusmenetelmää ei voida valita henkilökohtaisten mieltymyksien perusteella, sillä tutkimusmenetelmän valintaa ohjaavat tutkimusongelma ja tutkimuskysymykset. Laadullisella ja määrällisellä tutkimusmenetelmällä hankitaan vastauksia erilaisiin kysymyksiin ja tämän takia tutkimusongelman kysymysmuoto määrittelee käytettävän tutkimusmenetelmän. Laadullisen tutkimusmenetelmän tulisi vastata kysymyksiin mitä ja miten ja määrällisen tutkimusmenetelmän tulisi vuorostaan vastata kysymyksiin miksi ja miten paljon. (Vilkkä 2021b, 55–57.)

Laadullinen tutkimus on tulkintaan perustuva tutkimustapa. Laadullisen tutkimuksen avulla voi paneutua tutkimaan ihmisen arkipäivän monimuotoista sosiaalista todellisuutta silloin, kun tavoitteena on kuvata ihmisen kokemusten avulla jokin ilmiö taikka ymmärtää ihmisten subjektiivisia sekä monitulkintaisia merkityksiä. Laadullinen tutkimus toimii tutkimustapana myös silloin, kun halutaan tutkia ihmisten sosiaalista todellisuutta ikään kuin sisältäpäin, kehittämiseen tai tutkimukseen osallistuvien ihmisten näkökulmasta taikka saada tutkimuskohteen tietoisiksi asioille antamistaan ei-ilmeisistä merkityksistä. (Vilkkä 2021a, 11–12.)

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineistonkeruumenetelminä voidaan käyttää muun muassa dokumentteja, havainnointeja sekä haastatteluja. Kohdeilmiöön liittyviä toimijoita haastatellaan voidaan kerätä myös aineistoa. Kvalitatiivisessa tutkimusmenetelmässä yleisin haastattelun muoto on teemahaastattelu. Äänitteet tai äänitteistä puretut litteroinnit muodostavat haastattelun dokumentaation. (Kananen 2015, 81.)

Metsämuurosen (2011, 118) mukaan kvalitatiivisessa tutkimuksessa haastattelut voidaan jakaa strukturoituihin, puolistrukturoituihin sekä avoimiin haastatteluihin. Strukturoitu haastattelu toimii yleensä lomakehaastatteluna, jossa kaikille vastaajille on samat, valmiit kysymykset sekä niiden esittämisjärjestys. Puolistrukturoitu haastattelu sopii tilanteisiin, joissa aiheena on arat sekä henkilökohtaiset aiheet tai joissa halutaan selvittää heikosti tiedostettuja asioita, kuten esimerkiksi ihanteita, arvostuksia tai perusteluja. Avoin haastattelu muistuttaa enemmänkin keskustelua haastattelijan ja haastateltavan välillä.

Teemahaastattelu sijoittuu muodollisuudessaan avoimen haastattelun sekä lomakehaastattelun väliin. Teemahaastattelu on tasoa strukturoidumpi kuin avoin haastattelu, koska siinä aiempien tutkimusten sekä aihepiiriin tutustumisen pohjalta valmistellut aihepiirit eli teemat ovat kaikille haastatteluun osallistuneille samat, vaikka niissä liikutaankin mukautuvasti ilman tiukkaa etenemisreittiä. Teemahaastattelussa koetetaan huomioimaan haastateltavien tulkinnat sekä heidän merkityksenantonsa. Haastateltavien vapaalle puheelle annetaan tilaa, vaikka ennalta määritetyt teemat pyritään keskustelemaan kaikkien haastateltavien kanssa. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Tämän opinnäytetyön empiirinen osuus laaditaan ilman ulkopuolista toimeksiantajaa ja tutkimusmenetelmäksi valittiin kvalitatiivisen tutkimuksen teemahaastattelu. Kvalitatiivisen teemahaastattelun avulla haastateltavilta saadaan vapaamuotoisia vastauksia eri teemoihin liittyen, mitä tässä tutkimuksessa tarvitaan tutkimusongelman ratkaisemiseksi ja tutkimuksen tavoitteiden saavuttamiseksi.

5.2 Tutkimusaineisto

Tämän opinnäytetyön tutkimusaineisto perustuu kvalitatiivisiin teemahaastatteluihin. Teemahaastatteluiden tarkoituksena on selvittää uuden suosituksen vaikutus tilintarkastajan työhön. Tutkimusaineisto kerättiin haastattelemalla neljää tilintarkastajaa eri tilintarkastusyhteisöistä. Haastateltujen tilintarkastajien anonymiteetin säilyttämiseksi heidät on nimetty tässä tutkimuksessa tilintarkastajiksi A, B, C ja D. Seuraavasta taulukosta 3 näkee tilintarkastajien aseman yhtiössä sekä heidän tilintarkastuskokemuksensa.

Taulukko 3. Tilintarkastajan asema yhtiössä sekä tilintarkastuskokemus.

Haastateltavat tilintarkastajat	Haastateltavan asema yhtiössä	Haastateltavan tilintarkastuskokemus (vuosina)
Tilintarkastaja A	Manager	15
Tilintarkastaja B	Senior Manager	18
Tilintarkastaja C	Senior Manager	8
Tilintarkastaja D	Junior Associate	0,8

Taulukosta 3 nähdään, että teemahaastatteluun osallistuneet tilintarkastajat olivat olleet toimineet pitkään tilintarkastajina lukuun ottamatta Tilintarkastaja D:tä. Haastateltavaksi haluttiin saada myös vähemmän kokenut tilintarkastaja, koska tähän tutkimukseen tarvittiin saada myös uutta näkökulmaa aiheeseen liittyen.

Teemahaastattelut tehtiin marraskuussa 2021 ja ne suoritettiin tilintarkastusyhteisössä paikan päällä. Kaikilta tilintarkastajilta kysyttiin samat kysymykset ja haastattelut nauhoitettiin. Teemahaastattelun kysymykset ovat tämän opinnäytetyön liitteenä (liite 1). Teemahaastattelussa on kahdeksan kysymystä ja, ensimmäiset kaksi kysymystä koskevat haastatteluun osallistuneiden tilintarkastajien asemaa yhteisöissään sekä heidän työuransa pituutta vuosina. Haastattelun loput kuusi kysymystä liittyivät eri teemoihin, jotka on muodostettu tämän opinnäytetyön teoriaosuudesta:

- Asiakkaan tunnistaminen
- Asiakkaan toiminnan seuraaminen
- Riskiarvion laadinta
- Tilintarkastajan edesauttaminen rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisessä
- Rahanpesuilmoituksen tekeminen

- Tilintarkastusyhteisöjen velvoite kouluttaa työntekijät noudattamaan rahanpesulainsäädännön vaatimuksia

5.3 Tutkimustulosten analysointimenetelmä

Kanasen (2015,160) mukaan laadullinen aineisto on tavallisesti vaihtelevassa muodossa eli on ilmiöön kytkeytyviä erilaisia dokumentteja, havainnoinnista kerättyä tekstiaineistoa sekä teemahaastattelulla kerättyä haastatteluaineistoa. Melkein aina kerätyt aineistot ovat eri muodoissaan, jolloin niitä ei pystytä käsitellä yhdellä kertaa millään muulla tavalla, kuin että tutkija katselee, kuuntelee tai lukee aineistoja ja yrittää löytää aineistosta tärkeät tiedot tutkimuskysymysten kannalta. Tutkimusaineistoa pystytään jatkojalostamaan, jolloin aineiston käsittelyssä voidaan erottaa litterointi, aineistojen yhteismitallistaminen, aineistoon perehtyminen lukemalla, aineiston luokittelu ja tiivistäminen sekä aineiston tulkinta (mp.).

Litterointi tarkoittaa erilaisten tallenteiden, kuten esimerkiksi videoiden, kuvien ja äänitteiden muuttamista tekstimuotoon, jolloin niitä pystytään käsittelemään ohjelmallisesti tai manuaalisesti erilaisilla analysointimenetelmillä (Kananen 2015, 160). Teemahaastatteluaineisto kirjoitetaan tekstimuotoiseksi mahdollisimman sanatarkasti. Litteroinnin tarkkuus voi olla sanatarkkaa tai sitten hyvin yleisluonteista, jossa kirjataan ylös ainoastaan sanomisen sisältö eli ydin.

Teemoittelu on luonteva etenemistapa esimerkiksi teemahaastatteluaineiston analysoimisessa (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Haastateltavien kanssa puhutut teemat löytyvät tavallisesti kaikista haastatteluista, mutta eri tavoin sekä vaihtelevin määrin. Litteroinnin jälkeen tutkimusaineistoa järjestellään teemojen mukaan ja jokaisen teeman alle kerätään kustakin haastattelusta ne kohdat, joissa puhutaan kyseessä olevasta teemasta. Tutkimustuloksissa esitetään tavallisesti teemojen käsittelyn yhteydessä sitaatteja, joiden tarkoituksena on antaa havainnollistavia esimerkkejä tutkimuksen lukijalle siitä, että tutkimuksen tekijällä on ollut aineisto, johon tekijä analyysinsa pohjaa. Teemoittelussa aineistosta nostetaan tutkimusongelman kannalta merkittäviä asiakokonaisuuksia sekä monesti esiintyviä tyypillisiä piirteitä (Kallinen & Kinnunen 2021).

Tämän opinnäytetyön tutkimustulosten analysointimenetelmäksi valittiin teemoittelu. Tutkimusaineiston analysoinnin kautta pystyttiin esittämään tutkimustuloksia, joiden avulla muodostettiin opinnäytetyön johtopäätökset.

5.4 Tutkimustulosten luotettavuus

Vilkan (2021b, 155) mukaan kvalitatiivisella tutkimusmenetelmällä tehdyn tutkimuksen voidaan todeta olevan luotettava silloin, kun tutkimuksen kohde sekä tulkittu materiaali ovat yhteensopivia, eikä teorian muodostukseen ole vaikuttaneet satunnaiset tai epäoleelliset tekijät. Kvalitatiivisella tutkimusmenetelmällä laaditussa tutkimuksessa tutkimuksen luotettavuutta sekä toteuttamista ei voida pitää toistaan erillisinä tapahtumina (mts. 156). Viime kädessä kvalitatiivisella tutkimusmenetelmällä laaditussa tutkimuksessa tutkija itse sekä hänen rehellisyytensä on luotettavuuden kriteeri.

Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys laadittiin eri kirjojen ja verkkolähteiden kautta. Kirjoja oli erittäin vähän tarjolla tästä valitusta tutkimusaiheesta, joten tutkimusaineisto koostui enimmäkseen verkkolähteistä. Verkkolähteet koostuivat laeista, asetuksista, direktiiveistä, ohjeista, suosituksista ja viranomaisten sekä ammattilaisten verkkosivuista.

Tutkimusmenetelmäksi valittiin teemahaastattelu ja tutkimusaineiston analysointimenetelmäksi teemoittelu. Haastattelut suoritettiin anonymisti ja se kerrottiin kaikille haastatetuille tilintarkastajille. Opinnäytetyön tutkimuksessa haastateltiin neljää eri tilintarkastajaa. Opinnäytetyön tutkimustulosten luotettavuutta korostaa se, että haastatellut tilintarkastajat ovat kaikki eri tilintarkastusyhteisöistä. Tässä työssä käytetään ”Manager”- ja ”Junior associate”-termejä, koska ne ovat yleisesti tilintarkastusalalla käytettyjä termejä ja ne kuvaavat hyvin haastatteluun osallistuneiden henkilöiden kokemustasoja, vaikka näiden henkilöiden kohdalla termejä ei virallisesti käytettykään. Tutkimusaineisto kerättiin äänittämällä haastattelut ja haastattelut poistettiin heti, kun ne oli litteroitu tekstimuotoon. Tutkimusaineiston analysointi tehtiin teemoittelulla, yhdistelemällä teemahaastatteluista esiin nousseita yhdistäviä ja eroavia tekijöitä. Seuraavassa kappaleessa esitetään tämän opinnäytetyön tutkimustulokset sekä näiden analysoinnit teemoittain.

6 TUTKIMUSTULOKSET

Tässä luvussa esitetään teemahaastatteluista saadut tutkimustulokset sekä niiden analysoinnit. Tässä tutkimuksessa tutkittiin ja selvitettiin, miten tutkittavat tilintarkastajat noudattavat uutta suositusta. Tavoitteena oli muun muassa lisätä ymmärrystä tutkittavasta aiheesta, jotta tilintarkastajat ja tilintarkastusyhteisöt voisivat kehittää omia käytäntöjään suosituksen noudattamisen suhteen. Suosituksessa kerrotaan, mitä toimenpiteitä rahanpesulaki (L 28.6.2017/444) edellyttää tilintarkastajalta, kun hän suorittaa lakisääteistä tilintarkastusta (Suomen Tilintarkastajat ry 2020b, 3).

6.1 Asiakkaan tunnistaminen

Suosituksen (2020b, 5) mukaan tilintarkastajan pitää asiakassuhdetta perustettaessa tunnistaa ja erikseen todentaa asiakas. Tilintarkastajien vastausten perusteella asiakkaan tunnistamiseen on useita menetelmiä. Haastatteluista kävi ilmi, että asiakkaan tunnistaminen on kauan kestävä prosessi, johon kuuluvat pitkät lomakekyselyt. Asiakkaan tunnistaminen tehdään usein sähköisten allekirjoituspalveluiden kautta, koska ne edellyttävät vahvaa tunnistautumista, jolloin asiakkaan henkilöllisyys on varmennettu ja aina yksilöitävissä. Tunnistaminen voidaan toteuttaa esimerkiksi pankkien myöntämillä verkkopankkitunnuksilla tai SIM-korttiin liitetyllä mobiilivarmenteella. Tutkimustulosten perusteella voidaan todeta, että tilintarkastusyhteisöt noudattavat suositusta tunnistamalla asiakkaansa sekä rahanpesulain (L 28.6.2017/444) edellyttämällä tavalla että yhteisöjen omien sääntöjen mukaisesti. Haastateltavien mukaan nämä kaikki tunnistamistoimenpiteet dokumentoidaan. Tilintarkastaja C totesi seuraavasti:

“Kaikki uudet asiakkaat tunnistetaan rahanpesulain ja yhteisön omien sääntöjen edellyttämällä tavalla ja kaikki tehdyt asiakkaan KYC toimenpiteet dokumentoidaan erilliseen järjestelmään asiakashyväksynnän yhteydessä.”

Haastatteluista tuli vahvasti esille myös se, että asiakkaan tunnistamiseen käytetään oikeasti kauan aikaa ja että näitä tunnistamisen menettelyjä oli lähes mahdotonta kenenkään työntekijän ohittaa, sillä tilintarkastusyhteisöjen käyttämät järjestelmät usein muistuttelivat sekä melkein pakottivat täyttämään puuttuvat kohdat lomakkeissa, jos näitä puutteita esiintyi. Tilintarkastaja B totesi seuraavaa:

“Kun aletaan perustamaan asiakasta niin meidän järjestelmämme ilmoittaa niistä lomakkeista, joita ei ole täytetty, että et voisi ohittaa mitään, etkä saisi toimeksiantoa auki, jos et ole suorittanut näitä toimenpiteitä siellä järjestelmässä.”

Haastatteluiden perusteella tilintarkastajat hankkivat asiakkaan tunnistamiseksi tunnistedokumentteja, jonka jälkeen tilintarkastajat selvittävät tarkastettavan organisaation tosiasialliset edunsaajat ja täyttävät erilaisia lomakepohjia. Tilintarkastaja D totesi seuraavaa:

“Asiakkaan tunnistaminen tehdään siten, että hankitaan tunnistedokumentteja ja sitten selvitetään organisaation tosiasialliset edunsaajat ja on tietynlaisia pohjia, joita täytetään.”

Vastausten perusteella voidaan todeta, että tilintarkastajat noudattavat suositusta tunnistamalla sekä todentamalla asiakkaansa monin eri menetelmin, joita ovat esimerkiksi laajat lomakekyselyt ja sähköiset allekirjoituspalvelut sekä tilintarkastusyhteisöjen omat säännökset. Haastatteluista kävi ilmi, että tilintarkastajat käyttävät asiakkaan tunnistamiseen paljon aikaa ja näitä tunnistamisen menettelyjä oli melkein mahdotonta ohittaa tilintarkastusyhteisöissä.

6.2 Asiakaan toiminnan seuraaminen

Suosituksessa (2020b, 6) edellytetään, että ilmoitusvelvollisen täytyy järjestää jatkuva seuranta asiakkaan toiminnasta riskiperusteisesti. Tilintarkastajan työn keskeinen osa on hankkia asiakkaasta tietoa, mutta rahanpesulaki (L 28.6.2017/444) ei sisällä säännöksiä, jotka säätelisivät tiedonhankinnan tyyliä. Asiakassuhteen toiminnan seurannan velvoite voidaan täyttää hyvän tilintarkastustavan mukaisella tilintarkastuksella. (Suomen Tilintarkastajat ry 2020b, 6.) Hyvä tilintarkastustapa koskee sekä lakisääteistä tilintarkastusta että muita tilintarkastajan tehtäviä ja se ohjaa tilintarkastajan toimintaa. Hyvän tilintarkastustavan pohjana toimivat lait, säädökset sekä asetukset, ammattieettiset periaatteet, kansainväliset tilintarkastusalan standardit ja tuomioistuinten ratkaisut ja viranomaisten päätökset. (Patentti- ja rekisterihallitus 2019.)

Vastauksista kävi ilmi, että tilintarkastajat noudattivat suositusta seuraamalla asiakkaittensa toimintaa tilikauden aikana käymällä asiakkaan kanssa läpi asioita, kuten tuloskehitystä

sekä keskustelemalla tarkastettavan yrityksen johtoa. Osa tilintarkastajista ei välttämättä seurannut pienten asiakkaittensa toimintaa tilikauden aikana ollenkaan, vaan vasta tilintarkastuksen yhteydessä. Haastatteluiden perusteella osa tilintarkastajista seuraavat asiakkaittensa toimintaa myös internetistä ja uutisissa esiin nousevien asioiden kautta koko tilikauden ajan. Haastatteluista ilmeni myös, että tilintarkastusyhteisöt vertailevat toimialatietoja tilintarkastusasiakkaan tietoihin. Jos asiakkaan toimialaan kohdistuu esimerkiksi jonkinlainen raaka-ainepula, mutta tilintarkastusyhteisön asiakkaalla ei ole tätä ongelmaa, niin tilintarkastajan tulee selvittää, miten ja miksei tämä raaka-ainepula kohdistu asiakkaan liiketoimintaan. Tilintarkastaja B totesi seuraavasti:

”Asiakkaan toiminnan seurannassa katsotaan myöskin toimialatietoja, joita sitten verrataan asiakkaaseen katsomalla, miten liiketoiminta menee ja, onko se looginen kokonaisuus. Jos asiakkaan toiminta ei heijastu toimialan kuntoon niin se täytyy tutkia ja kysellä asiakkaalta, että miksi näin.”

Tilintarkastaja B totesi edelleen:

”Asiakkaasta täytyy saada kokonaiskuva, sillä pelkkä kirjanpidon tarkkailu ei riitä, koska samalla tulee katsella koko toimialaa, eikä vasta sitten tilinpäätöstä tehdessä. Kokonaisuutena keskustelut, yleinen taloudellinen kehitys sekä toimialatietämys.”

Vastausten perusteella tilintarkastajat noudattivat suositusta seuraamalla asiakkaittensa toimintaa tilintarkastuksen aikana tarkastelemalla tilikauden päätöksen jälkeisiä tapahtumia ja katsomalla, onko tilinpäätöksen allekirjoituksen jälkeen tapahtunut jotakin erityistä, josta tilintarkastusyhteisön tulisi olla tietoisia. Asiakkaan toimintaa seurataan haastatteluiden perusteella myös katsomalla, mitä on tapahtunut asiakkaan kirjanpidossa sekä tarkistamalla, onko tullut joitakin uusia sopimuksia tilikauden aikana. Tilintarkastaja D totesi seuraavasti:

”Asiakkaan toiminnan seuranta tehdään katsomalla, mitä kirjanpidossa on tapahtunut tai katsomalla, onko tilikauden aikana tullut esimerkiksi joitakin uusia sopimuksia ilmi.”

Tilintarkastajien vastauksien kautta voidaan todeta, että tilintarkastajat noudattavat suositusta asiakkaan toiminnan seuraamisesta. Haastatteluiden perusteella asiakkaan toiminnan seuranta tehdään tilikauden aikana sekä tilintarkastuksen jälkeen. Tilikauden aikana

tilintarkastajat seuraavat asiakkaittensa toimintaa keskustelemalla tarkastettavan yrityksen johdon kanssa, seuraamalla tuloskehitystä, internetin ja uutisten kautta ja vertailemalla asiakkaan toimialatietoja asiakkaaseen. Tilintarkastuksen jälkeen tilintarkastajat seuraavat asiakkaittensa toimintaa muun muassa haastatteluiden avulla, katsomalla, mitä on tapahtunut asiakkaan kirjanpidossa ja tarkistamalla uudet sopimukset. Haastatteluista löytyi eroja siinä, että toiset tilintarkastusyhteisöt eivät seuranneet pienten asiakkaittensa toimintaa välttämättä samalla tavalla kuin suurten asiakkaittensa toimintaa, kun taas osa haastateltavista tilintarkastajista seurasi samalla tavalla pieniä sekä suuria asiakkaita.

6.3 Riskiarvion laadinta

Suosituksessa (2020b, 3–4) esitetään, että ilmoitusvelvollisen täytyy laatia riskiarvio rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riskien arvioimiseksi sekä tunnistamiseksi ja, tätä riskiarviota tulee päivittää säännöllisesti. Patentti- ja rekisterihallituksen (2020, 27) mukaan rahanpesulaissa (L 28.6.2017/444) ei ole asetettu riskiarviolle määrämuotoisia vaatimuksia ja tilintarkastaja voi itse päättää riskiarvion muodosta sekä sen laadintamenetelmästä. Vastauksista kävi ilmi, että tilintarkastajien riskiarviot koostuivat monista kysymyksistä, jotka liittyvät muun muassa asiakkaan sijaintiin, yhtiömuotoon, lähipiiriin, toimialaan ja riippumattomuuteen.

Haastatteluista kävi ilmi, että riskiarvion laatimiseksi käytetään erilaisia järjestelmiä, jossa voi laatia riskiarvion, ja järjestelmät usein pakottavat vastaamaan kysymyksiin ennen kuin riskiarvion laadinnassa voi edetä seuraavaan vaiheeseen. Riskiarviolle löytyi usein tilintarkastusyhteisöstä oma riskiarviokaavio ja -prosessi riskiarvion toteuttamisen avuksi. Riskien arvioinnin jälkeen arvioidaan, miten mahdolliset todetut riskit vaikuttavat tarkastuksen tekkoon. Haastattelut vahvistivat Patentti- ja rekisterihallituksen (2020, 27) mahdollistaman tavan toimia siitä, että tilintarkastusyhteisöissä, jossa työskentelee useita tilintarkastajia, voidaan laatia yksi riskiarvio. Tällaisessa edellä mainitussa tilanteessa riskiarviossa tulee huomioida kaikkien tilintarkastajien asiakkaisiin sekä mahdollisiin toimeksiantoihin liittyvät rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riskit. Tilintarkastaja B totesi seuraavalla tavalla:

“Kun aletaan tekemään riskiarviota niin siinä on aina normaali prosessi, miten se laaditaan. Sitten riskiarvion laatimisen jälkeen aletaan miettiä, miten nämä riskit vaikuttavat sitten tarkastukseen.”

Tilintarkastaja B totesi edelleen:

”Riskiarvioon voidaan aina palata ja suuret muutokset, kuten esimerkiksi pörssiin listautuminen vaikuttaa heti siten, että laaditaan uusi riskiarvio eli siis palataan aina alkuun tällaisten muutosten myötä.”

Kaikki haastateltavat tilintarkastajat mainitsivat, että he laativat riskiarvion ja päivittävät sitä säännöllisesti eli tämä vahvisti sen, että tilintarkastajat noudattavat riskiarvion laadintaa, kuten suosituksessa esitetään.

Vastauksista ilmeni, että tilintarkastajat noudattavat suositusta laatimalla riskiarvion ja päivittämällä sitä säännöllisesti. Haastateltavien tilintarkastajien mukaan riskiarvio on muodoltaan laaja kokonaisuus, joka koostuu monista kysymyksistä. Haastatteluista ilmeni erilaisia riskiarvion laadintamenetelmiä, joita olivat erilaiset järjestelmät ja tilintarkastusyhteisöjen omat riskiarviokaaviot ja -prosessit. Tehtyjen haastatteluiden pohjalta voidaan todeta, että haastateltavat tilintarkastajat noudattivat suositusta laatimalla riskiarvion omin menetelmin sekä päivittämällä sitä säännöllisesti.

6.4 Tilintarkastajan edesauttaminen rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisessä

Vastauksista ilmeni, että kaikkien haastateltujen tilintarkastajien mielestä rahanpesua ja terrorismin rahoittamista on erittäin vaikea havaita normaaleissa liiketoimintatavoissa. Useimmat haastateltavat totesivat, että selkeät tapaukset voisivat olla sellaisia, joissa olisi outoja maksutapoja tai suuria summia epämääräisiin paikkoihin, eikä näille löytyisi mitään perustetta asiakkaalta. Tilintarkastaja A totesi seuraavasti:

”Tilintarkastaja voi edesauttaa siinä kohtaa, jos hän tietysti havaitsee jotakin, mutta se on kyllä haastavaa. Ei ole helppoa todentaa tai vahvasti väittää, että on kyse rahanpesun tai terrorismin rahoittamisesta.”

Tilintarkastaja A totesi edelleen:

”Kumminkin joissain määrin voidaan tietenkin todentaa, että on kyse rahanpesun ja terrorismin rahoittamisesta, jos sattuu tulemaan joitakin selkeitä tapauksia, outoja maksutapoja tai suuria summia epämääräiseen paikkaan, eikä

löytyisi perustetta tällaiselle. Mutta normaaleissa liiketoimintatavoissa on vaikeaa nähdä tällaista toimintaa.”

Osa tilintarkastajista oli sitä mieltä, että vahvalla asiakkaan tunnistamisella sekä riskiarvion laadinnalla olisi positiivista vaikutusta tilintarkastajan mahdollisuuksiin edesauttaa rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämistä. Nämä samat haastatteluun osallistuneet tilintarkastajat korostivat sitä, että asiakkaan tunnistaminen ja riskiarvion laadinta ovat niin kattavia prosesseja, joissa huomattaisiin rahanpesuun ja terrorismin rahoittamiseen viittaavat asiat, jos niitä ilmenisi. Tilintarkastaja C totesi seuraavalla tavalla:

”Tällä vahvalla asiakastunnistamisella, ainakin tätä kautta voidaan estää rahanpesua ja terrorismin rahoittamista, koska tämä on niin kattava ja, jos olisi jotakin viitteitä tämmöiseen toimintaan niin hälytyskellot kyllä alkaisivat soimaan järjestelmässä tai sitten tässä riskiarvion tekijän osalta jossain kohtaa, että ilman muuta tilintarkastaja voi estää rahanpesua ja terrorismin rahoittamista.”

Haastatellut tilintarkastajat olivat yksimielisiä siitä, että tilintarkastaja voi edesauttaa rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämistä, mutta se on erittäin haastavaa, koska tilintarkastajat eivät pysty tarkistamaan jokaista asiaa, vaan se riippuu usein siitä, osuuko tällainen epäilyttävä liiketoimi otoksen rajaukseen. Osa tilintarkastajista myös kokivat vahvat asiakkaantunnistamisenmenetelmät positiivisina ja yhtenä keinona estää rahanpesua ja terrorismin rahoittamista.

6.5 Rahanpesuilmoituksen tekeminen

Suosituksessa (2020b, 6) edellytetään, että tilintarkastajan pitää ilmoittaa rahanpesun selvittelykeskukselle epäilyttävästä liiketoimesta tai terrorismin rahoittamisen epäilystä. Aluehallintoviraston (2021a, 8) mukaan rahanpesuilmoitus tulee tehdä matalalla kynnyksellä ja useissa tapauksissa ilmoitus jää tekemättä, koska ilmoitusta ei ymmärretä tehdä tai siksi, että ilmoitusvelvollisella ei ole mielestään tarpeeksi näyttöä epäilyksiensä tueksi. Rahanpesuilmoitusta varten ei kuitenkaan tarvita minkäänlaista näyttöä. Ilmoittajan suojelemiseksi rahanpesuilmoituksen tekijän henkilöllisyys on salaisuus, eikä sitä luovuteta rahanpesuilmoituksen kohteelle. Tilintarkastajan ei tarvitse myöskään arvioida, onko kyse rikoksesta vai ei. (Aluehallintovirasto 2021a, 8.) Tilintarkastaja B totesi seuraavasti:

”En ole tehnyt ja se olisi kyllä todella poikkeuksellista. Kuitenkin palaamalla taas riskiarvioon ja asiakkaan tunnistamiseen pitää miettiä, mitä asiakkaassa pitäisi muuttua, että tällainen epäily löytyisi ja tämänhän vuoksi näitä tietoja päivitetäänkin vuosittain.”

Vastauksista ilmeni, että kukaan haastatteluun osallistunut tilintarkastaja ei ollut tehnyt rahanpesuilmoitusta. Tämä tutkimustulos ei ole yllättävä, koska rahanpesun selvittelykeskuksen (2021, 3) selvityksen mukaan tilintarkastajat tekivät vuonna 2020 yhteensä 18 epäilyttäviä liiketoimia sekä epäiltyä terrorismin rahoittamista koskevaa ilmoitusta.

6.6 Tilintarkastusyhteisöjen velvoite kouluttaa työntekijät noudattamaan rahanpesulainsäädännön vaatimuksia

Suosituksen (2020b, 17) mukaan rahanpesulaki (L 28.6.2017/444) edellyttää tilintarkastusyhteisöiltä työntekijöiden kouluttamisen rahanpesulainsäädännön noudattamisen varmistamiseksi. Osa haastateltavista tilintarkastajista totesi, että heillä järjestetään vuosittain pakollisia koulutuksia. Näitä koulutuksia tarkkailtiin tilintarkastusyhteisöissä, että ne tulevat suoritetuiksi ja, mikäli koulutuksia ei suoriteta, niin niistä tulee sitten muistutuksia esimiehiltä. Tilintarkastaja C totesi seuraavasti:

”Meillä on vuosittain pakollisia koulutuksia tähän aiheeseen liittyen ja näitä koulutuksia sitten seurataan ja huolehditaan, että kaikille tulee varmasti riittävä koulutus, mitä nähdään tarpeellisiksi ja mitä vaaditaan, siitä tulee sitten muistutuksia, jos ei ole tehty vaadittavia toimenpiteitä.”

Tilintarkastaja C totesi edelleen:

”Jos tulee esimerkiksi jokin uusi suositus niin siihen reagoidaan koulutuksien kautta. Meillä on jatkuvia tietoiskuja eri palvelualoilla ja koko yhteisön kanssa.”

Haastatteluiden perusteella muodostui sellainen kuva, että tilintarkastusyhteisöt huolehtivat hyvin rahanpesulainsäädännön (L 28.6.2017/444) velvoitteiden tuntemiseen liittyvästä kouluttamisesta. Haastatteluista ilmeni myös, että tilintarkastusyhteisöissä järjestetään esimerkiksi tunnin mittaisia koulutuksia rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämiseen liittyen. Yhteisöt tarjoavat työntekijöilleen myös paljon opetusvideoita, joihin pystyy aina palaamaan ja kertaamaan aiheeseen liittyviä asioita tarpeellisin määrin, ja katsomaan silloin, kun

tilintarkastajalle sopii parhaiten. Osa tilintarkastajista kertoi myös, että useiden koulutusten jälkeen on myös testejä, jotka mittaavat aiheen osaamista. Näiden testien avulla varmistetaan, että osataan varmasti ne tärkeimmät asiat.

Vastauksista kävi ilmi, että tilintarkastusyhteisöt noudattivat hyvin suositusta, kouluttamalla työntekijöitään rahanpesulainsäädännön (L 28.6.2017/444) velvoitteiden noudattamisen varmistamiseksi. Vastausten perusteella tilintarkastusyhteisöt kouluttavat työntekijöitään koulutuksilla, joita pidetään vuosittain tai silloin, kun tulee esimerkiksi jokin uusi suositus tai muutos lakiin. Haastatteluista kävi myös ilmi, että tilintarkastusyhteisöillä oli käytössään opetusvideoita, joita työntekijät pystyvät kertamaan silloin, kun heille itselleen sopii. Osa tilintarkastajista myös kertoi, että koulutuksissa oli testejä, joiden avulla mitattiin osaamista ja varmistettiin, että työntekijät osaavat tärkeimmät asiat.

6.7 Tutkimustulosten yhteenveto

Tämän opinnäytetyön tutkimuskysymyksinä olivat seuraavat: mitä velvoitteita suositus asettaa tilintarkastajan työhön ja noudattavatko tilintarkastajat suositusta ja miten tilintarkastajat noudattavat suosituksen eri kohtia. Suosituksen (2020b, 3) mukaan tilintarkastajan tulee tuntea asiakkaansa, seurata asiakkaan toimintaa, laatia riskiarvion, epäilyttävästä liiketoi-
mesta ja terrorismin rahoittamisen epäilystä ilmoittaminen, ilmaisukielto ja tilintarkastusyhteisöjen edellytys kouluttaa työntekijät noudattamaan rahanpesulainsäädännön (L 28.6.2017/444) velvoitteita.

Vastauksien perusteella tilintarkastajat noudattivat suositusta asiakkaan tunnistamisessa monin eri keinoin, kuten lomakekyselyillä ja sähköisten allekirjoituspalveluiden kautta. Vastauksista kävi ilmi, että asiakkaan tunnistaminen on pitkä prosessi ja näitä tunnistamisen menettelyjä oli melkein mahdotonta ohittaa tilintarkastusyhteisöissä.

Tutkimustulosten perusteella tutkittavat tilintarkastajat noudattivat suositusta (2020b, 3) myös asiakkaan toiminnan seuraamisesta. Tilintarkastajat noudattivat suositusta seuraamalla asiakkaitaan tilikauden aikana ja tilintarkastuksen jälkeen. Asiakkaiden toimintaa seurattiin tilikauden aikana keskustelemalla tarkastettavan yrityksen johdon kanssa, seuraamalla tuloskehitystä, internetin ja uutisten kautta sekä vertailemalla asiakkaan toimialatietoja

asiakkaaseen. Vastausten perusteella tilintarkastuksen jälkeen tilintarkastajat noudattavat suositusta seuraamalla asiakkaitensa toimintaa esimerkiksi haastatteluiden avulla ja tarkistamalla uudet sopimukset. Haastatteluista löytyi eroja siinä, että toiset tilintarkastusyhteisöt eivät seuranneet pienten asiakkaitensa toimintaa välttämättä samalla tavalla kuin suurten asiakkaitensa toimintaa, kun taas osa haastateltavista tilintarkastajista seurasi samalla tavalla pieniä sekä suuria asiakkaita.

Vastauksista ilmeni, että tilintarkastajat noudattivat suositusta (2020b, 3) laatimalla riskiarvion ja päivittämällä sitä säännöllisesti. Haastatteluista ilmeni erilaisia riskiarvion laadintamenetelmiä, joita olivat esimerkiksi erilaiset järjestelmät sekä tilintarkastusyhteisöjen omat riskiarviokaaviot ja -prosessit. Haastattelut vahvistivat Patentti- ja rekisterihallituksen (2020b, 27) mahdollistamaa tapaa toimia, että tilintarkastusyhteisöissä voidaan laatia yksi riskiarvio.

Haastatellut tilintarkastajat olivat yksimielisiä siitä, että tilintarkastaja voi edesauttaa rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämistä, mutta se on erittäin haastavaa, koska tilintarkastajat eivät pysty tarkistamaan jokaista asiaa, vaan se riippuu usein siitä, osuuko tällainen epäilyttävä liiketoimi otoksen piiriin. Osa tilintarkastajista myös koki vahvat asiakkaantunnistamisenmenetelmät positiivisina ja yhtenä keinoja estää rahanpesua ja terrorismin rahoittamista.

Vastauksista ilmeni, että kukaan haastatteluun osallistunut tilintarkastaja ei ollut tehnyt rahanpesuilmoitusta. Rahanpesun selvittelykeskuksen (2021, 3) selvityksen mukaan tilintarkastajat tekivät vuonna 2020 yhteensä 18 epäilyttäviä liiketoimia sekä epäiltyä terrorismin rahoittamista koskevaa ilmoitusta, joten tämä tutkimus tulos ei ollut yllättävä.

Tutkimustulosten perusteella tilintarkastusyhteisöt noudattivat rahanpesulain (L 28.6.2017/444) säännöstä työntekijöiden kouluttamisesta rahanpesulainsäädännön noudattamisen varmistamiseksi. Vastauksista kävi ilmi, että tilintarkastusyhteisöt kouluttavat työntekijöitään vuosittain tai aina silloin, kun tulee esimerkiksi jokin uusi suositus tai muutos lakiin. Haastatteluista kävi myös ilmi, että tilintarkastusyhteisöillä oli opetusvideoita, joiden avulla työntekijät pystyvät kertaamaan silloin, kun heille itselleen sopii. Osa tilintarkastajista

kertoi, että heidän koulutuksissaan oli testejä, joiden avulla mitattiin osaamista ja niiden avulla varmistettiin, että työntekijät osaavat tärkeimmät asiat.

Tutkimustulosten perusteella voidaan todetta, että tilintarkastajat noudattivat hyvin suositusta ja monin eri keinoin. Tutkimustulosten avulla voidaan todeta, että tällä tutkimuksella saatiin vastaukset opinnäytetyön tutkimuskysymyksiin ja näin vastattiin myös tutkimusongelmaan.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän opinnäytetyön tutkimusongelmana oli uuden Suomen Tilintarkastajat ry:n suosituksen vaikutus tilintarkastajan työhön. Tutkimuksen mukaan suosituksella on suuri vaikutus tilintarkastajan työhön. Tutkimustulosten perusteella saatiin selvä vastaus, että haastatelluun osallistuneet tilintarkastajat noudattivat suositusta. Suositus asettaa tilintarkastajan työhön erilaisia velvoitteita, joita ovat asiakkaan tunteminen, asiakkaan toiminnan seuraaminen, riskiarvion laatiminen, epäilyttävästä liiketoimesta tai terrorismin rahoittamisen epäilystä ilmoittaminen ja ilmaisukielto sekä tilintarkastusyhteisöjen edellytys kouluttaa työntekijät noudattamaan rahanpesulainsäädännön (L 28.6.2017/444) velvoitteita.

Tämän opinnäytetyön tutkimustulokset ovat merkittäviä rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisen kannalta, koska tutkimustulosten perusteella voidaan todeta, että tilintarkastajat noudattavat suositusta ja sen kohtia eri tavoin, kuten esimerkiksi laatimalla riskiarvion tilintarkastusyhteisöjen omien prosessien ja eri järjestelmien avulla. Tutkimustulokset ovat merkittäviä myös siksi, että tilintarkastajat ja tilintarkastusyhteisöt voivat tämän tutkimuksen avulla kehittää omia käytäntöjään suosituksen noudattamisen suhteen. Näin ollen myös voidaan todeta tutkimuksen tavoitteiden täyttyneen.

Tätä tutkimusta voidaan pitää onnistuneena, koska tutkimustulosten avulla saatiin vastaus tämän opinnäytetyön tutkimusongelmaan. Tämän opinnäytetyön aihetta oltiin tutkittu aiemmin hyvin vähän ja eri näkökulmista, kuten rahanpesulainsäädännön uudistuksesta ja sen vaikutuksista tilintarkastajan työhön ja tilintarkastajan roolista talousrikoksien ennaltaehkäisyssä, mutta Suomen tilintarkastajat ry:n suosituksen vaikutusta tilintarkastajan työhön ei juurikaan oltu aiemmin tutkittu. Aikaisemmat tutkimukset osoittivat, että tilintarkastaja voi omalla toiminnallaan, olemuksellaan sekä laajalla tilintarkastusvelvollisuudella ehkäistä talousrikollisuutta. Tässä tutkimuksessa taas puolestaan ilmeni, että tilintarkastajat noudattavat suositusta ja siten voidaan olettaa, että näin tilintarkastajat estävät rahanpesua ja terrorismin rahoittamista.

Tämän opinnäytetyön aihetta Suomen Tilintarkastajat ry:n suosituksen vaikutuksesta tilintarkastajan työhön voitaisiin tutkia lisää siten, että tutkittaisiinkin tilintarkastajien asenteita tätä suositusta kohtaan. Tässä tutkimuksessa saatiin selville, miten suositus vaikuttaa

tilintarkastajan työhön, mutta ei tutkittu, miten tilintarkastajat henkilökohtaisesti tähän asennoituvat. Asenteiden tutkiminen suositusta kohtaan voisi lisätä tilintarkastusyhteisöjen ymmärrystä siitä, pitävätkö tilintarkastajat suositusta heille tärkeänä vai laiminlyödäänkö sen noudattamista. Tilintarkastajien asenteita tulisi tutkia siksi, että ymmärrettäisiin, kokevatko tilintarkastajat tätä suosituksen noudattamista tärkeänä tai tarpeellisena.

LÄHTEET

- A 15.11.2006/1781. Asetus maksajaa koskevien tietojen toimittamisesta varainsiirtojen mukana.
- A 20.5.2015/847. Asetus varainsiirtojen mukana toimitettavista tiedoista ja asetuksen (EY) N:o 1781/2006 kumoamisesta.
- Aluehallintovirasto. 10.07.2019. Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estäminen -ohje ilmoitusvelvolliselle. [Verkkosivu]. [Viitattu 20.07.2021]. Saatavana: https://kvkl.fi/wp-content/uploads/2019/08/AVI_Rahanpesun-torjunnan-yleisohje-10072019.pdf
- Aluehallintovirasto. 2021a. Epäilyttävästä liiketoimesta ilmoittaminen. [Verkkosivu]. [Viitattu 21.7.2021]. Saatavana: https://avi.fi/documents/25266232/60926372/Ep%C3%A4ilytt%C3%A4v%C3%A4st%C3%A4+liiketoimesta+ilmoittaminen_julkaistava+ohje.pdf/
- Aluehallintovirasto. 2021b. Riskiarvion laatiminen. Ohje ilmoitusvelvollisille. [Verkkopublication]. [Viitattu 9.11.2021]. Saatavana: <https://avi.fi/documents/25266232/60926372/Riskiarvion+laatiminen-ohje.pdf/fe897c08-1610-e99e-9207-e7d617d13be5/Riskiarvion+laatiminen-ohje.pdf?t=1633974833939>
- Aluehallintovirasto. Ei päiväystä. Rahanpesulain valvonta. [Verkkosivu]. [Viitattu 31.10.2021]. Saatavana: <https://avi.fi/asioi/yritys-tai-yhteiso/valvonta-ja-kantelut/raha-ja-omaisuus/rahanpesulain-valvonta>
- Andersén, A. 2020. Rahanpesun estäminen. 2020. Helsinki: Alma Talent.
- D 26.10.2005/60. Direktiivi rahoitusjärjestelmän käytön estämisestä rahanpesutarkoituksiin sekä terrorismin rahoitukseen.
- D 20.5.2015/849. Direktiivi rahoitusjärjestelmän käytön estämisestä rahanpesuun tai terrorismin rahoitukseen, Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksen (EU) N:o 648/2012 muuttamisesta sekä Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2005/60/EY ja komission direktiivin 2006/70/EY kumoamisesta.
- D 30.5.2018/843. Direktiivi rahoitusjärjestelmän käytön estämisestä rahanpesuun tai terrorismin rahoitukseen annetun direktiivin (EU) 2015/849 ja direktiivien 2009/138/EY ja 2013/36/EU muuttamisesta.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

- fatf-gafi. 2021. History of the FATF. [Verkkosivu]. [Viitattu 7.10.2021]. Saatavana: <https://www.fatf-gafi.org/about/historyofthefatf/>
- Financial Action Task Force. 2020. The FATF Recommendations. [Verkkosivu]. [Viitattu 30.7.2021]. Saatavana: <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/recommendations/pdfs/FATF%20Recommendations%202012.pdf>
- Finanssiala ry. 21.07.2021. Rahanpesun torjunta. [Verkkosivu]. [Viitattu 29.6.2021]. Saatavana: <https://www.finanssiala.fi/aiheet/rahanpesun-torjunta/#/>
- Finanssivalvonta. 2021a. Kansainvälinen yhteistyö. [Verkkosivu]. [Viitattu 3.8.2021]. Saatavana: <https://www.finanssivalvonta.fi/rahanpesun-estaminen/kansainvalinen-yhteistyö/>
- Finanssivalvonta. 2021b. Selonotto- ja ilmoitusvelvollisuus. [Verkkosivu]. [Viitattu 21.7.2021]. Saatavana: <https://www.finanssivalvonta.fi/pankki/rahanpesun-estaminen/selonotto--ja-ilmoitusvelvollisuus/>
- HE 135/2020. Hallituksen esitys eduskunnalle terrorismin rahoittamista koskevien säännösten muuttamiseksi.
- HE 167/2018. Hallituksen esitys eduskunnalla laiksi pankki- ja maksutilien valvontajärjestelmästä ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 228/2016. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä, laiksi rahanpesun selvittelykeskuksesta sekä eräksi niihin liittyviksi laeiksi.
- Hyttinen, T. 2021. Rahanpesu ja rikosvastuu: Teoria ja käytäntö. [Verkkokirja]. Helsinki: Alma Talent. [Viitattu 4.7.2021]. Saatavana Alma Talent Verkkokirjahyllystä. Vaatii käyttöoikeuden.
- Hällfors, E. 2020. Talousrikokset ja niitä koskeva tilintarkastajan vastuu. [Verkkojulkaisu]. Tampere: Tampereen yliopisto. Kauppatieteiden tutkinto-ohjelma, laskentatoimen opintosuunta. Kandidaatintutkielma. [Viitattu 10.11.2021]. Saatavana: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/124421/H%E4llforsEmma.pdf;jsessionid=B92D84ADD08C57FE158FFD60DD020C0A?sequence=2>
- Isoaho, E. & Kaski, I. 2021. Kansallinen rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riskiarvio 2021. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Valtiovarainministeriö. [Viitattu 18.07.2021]. Saatavana: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163051/VM_2021_17.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Kananen, J. 2015. Opinnäytetyön kirjoittajan opas: Näin kirjoitan opinnäytetyön tai pro gradun alusta loppuun. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

- Kuivala, A. 2021. Tilintarkastajan rooli talousrikoksien ennaltaehkäisyssä. [Verkkajulkaisu]. Hämeenlinna: Hämeen ammattikorkeakoulu. Liiketalouden koulutus. Opinnäytetyö. [Viitattu 10.11.2021]. Saatavana: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/355734/Kuivala_Assi.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- L 19.12.1889/39. Rikoslaki.
- L 3.5.2013/325. Laki varojen jäädyttämisestä terrorismin torjumiseksi
- L 28.6.2017/444. Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä.
- L 28.6.2017/445. Laki rahanpesun selvittelykeskuksesta.
- Metsämuuronen, J. 2011. Laadullisen tutkimuksen käsikirja: E-kirja. Helsinki: International Methelp.
- Patentti- ja rekisterihallitus. 25.06.2019. Mitä on hyvä tilintarkastustapa? [Verkkosivu]. [Viitattu 20.11.2021]. Saatavana: <https://prh.fi/fi/tilintarkastusvalvonta/tilintarkastuksen-laatu/mitaonhyvatilintarkastustapa.html>
- Patentti- ja rekisterihallitus. 2020. Laadunvalvonnan vuosiraportti 2019 [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 18.07.2021]. Saatavana: https://prh.fi/fi/tilintarkastusvalvonta/tilintarkastajille/ohjeet/rahanpesulain_velvoitteet_tilintarkastajille.html
- Patentti- ja rekisterihallitus. 2021a. Edunsaajailmoitus. [Verkkosivu]. [Viitattu 26.6.2021]. Saatavana: <https://www.prh.fi/fi/kaupparekisteri/edunsaajatiedot.html>
- Patentti- ja rekisterihallitus. 2021b. Rahanpesulain velvoitteet tilintarkastajille. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 22.11.2021]. Saatavana: https://www.prh.fi/stc/attachments/tilintarkastusvalvonta/Ohje_-_Rahanpesulain_velvoitteet_tilintarkastajalle.pdf
- Poliisi. 2020a. Rahanpesu. [Verkkosivu]. [Viitattu 01.08.2021]. Saatavana: <https://poliisi.fi/rahanpesu>
- Poliisi. 2020b. Rahanpesun selvittelykeskuksen vuosikertomus 2020. [Verkkosivu]. [Viitattu 29.6.2021]. Saatavana: <https://poliisi.fi/documents/25235045/67733116/2020-Rahanpesun-selvittelykeskus-vuosikertomus-2020.pdf/e340331f-f04c-7eec-2756-111628ae368a/2020-Rahanpesun-selvittelykeskus-vuosikertomus-2020.pdf/2020-Rahanpesun-selvittelykeskus-vuosikertomus-2020.pdf?t=1617010848853>
- Poliisi. 2021. Rahanpesun selvittelykeskuksen puolivuosisikatsaus 2021. [Verkkosivu]. [Viitattu 1.8.2021]. Saatavana: <https://poliisi.fi/documents/25235045/67733116/2021-Rahanpesun-selvittelykeskus-puolivuosisikatsaus.pdf/e7c27211-792a-a06c-04cc-4cfd834bf1f1/2021-Rahanpesun-selvittelykeskus-puolivuosisikatsaus.pdf?t=1626780902217>

- rahanpesu.fi. Ei päiväystä. Terrorismin rahoittaminen. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 08.07.2021]. Saatavana: <https://rahanpesu.fi/terrorismin-rahoittaminen>
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV. Menetelmäopetuksen tietovaranto. [Verkkajulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. [Viitattu 16.11.2021]. Saatavana: https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_4.html
- SAS Institute Inc. 2021. Rahanpesun torjunta – mitä se on ja, miksi sillä on merkitystä. [Verkkosivu]. [Viitattu 3.7.2021]. Saatavana: https://www.sas.com/fi_fi/in-sights/fraud/anti-money-laundering.html
- Suomen Tilintarkastajat ry. 2020a. Rahanpesun ja terrorismin estäminen. [Verkkosivu]. [Viitattu 18.07.2021]. Saatavana: <https://tilintarkastajat.fi/suositukset/rahanpesun-ja-terrorismin-estaminen/>
- Suomen Tilintarkastajat ry. 2020b. Tilintarkastajan rooli rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisessä. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 18.07.2021]. Saatavana: <https://tilintarkastajat.fi/wp-content/uploads/2020/12/tilintarkastajan-rooli-rahanpesun-ja-terrorismin-rahoittamisen-estamisessa.pdf>
- Tahvainen, P. & Vanhala, A. 2019. Tilintarkastajan ei kannata uskoa ihan kaikkea. [Verkkolehtiartikkeli]. 2/2019. [Viitattu 14.11.]. Saatavana: <https://tilisanomat.fi/tilintarkastus/rahanpesu>
- Valtioneuvosto. 16.4.2019. Suomi tehostaa rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen torjuntaa. [Verkkosivu]. [Viitattu 29.7.2021]. Saatavana: <https://valtioneuvosto.fi/-/1410869/suomi-tehostaa-rahanpesun-ja-terrorismin-rahoittamisen-torjuntaa>
- Valtiovarainministeriö. 2015. Rahanpesulainsäädännön kokonaisuudistus. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 29.7.2021]. Saatavana: <https://vm.fi/documents/10623/1875255/Rahanpesulains%C3%A4%C3%A4d%C3%A4nn%C3%A4nn%C3%B6n+kokonaisuudistus+-julkaisu/2e2c3ee9-1af6-4344-9ba2-2964e6ca48d5>
- Valtiovarainministeriö. Ei päiväystä. Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estäminen. [Verkkosivu]. [Viitattu 29.6.2021]. Saatavana: <https://vm.fi/rahanpesun-estaminen>
- Vilka, H. 2021a. Näin onnistut opinnäytetyössä: Ratkaisut tutkimuksen umpikujiin. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Vilka, H. 2021b. Tutki ja kehitä. 5., päivitetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Virén, J. 2018. Rahanpesulain kokonaisuudistus ja sen vaikutukset tilintarkastajan työhön. [Verkkajulkaisu]. Helsinki: Haaga-Helia. Liiketalouden koulutusohjelma, laskentatoimi. Opinnäytetyö. [Viitattu 10.11.2021]. Saatavana: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/152788/Viren_Jenna.pdf?sequence=1&isAllowed=y

LIITTEET

Liite 1. Teemahaastattelun kysymykset

Liite 1. Teemahaastattelun kysymykset

1. Asemasi yhtiössä?
2. Tilintarkastuskokemus (vuosina)?
3. Miten asiakkaan tunnistaminen tehdään?
4. Miten seuraatte asiakkaanne toimintaa?
5. Miten laaditte riskiarvion?
6. Voiko mielestänne tilintarkastaja edesauttaa rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämistä?
7. Oletko koskaan tehnyt rahanpesuilmoitusta?
8. Miten teillä varmistetaan riittävä kouluttautuminen rahanpesulainsäädännön noudattamiseksi?